

Tanasije MLADENOVIC

ŠTA JE SA UTICAJEM JAVNOG MNENJA

Povodom jedne
ankete i ne samo
povodom nje

Jedna tek završena anketa (da li završena?) u „Književnim novinama“ o nastavi književnosti u gimnazijama navodi me ovih dana, sve češće, na setna i nevesela razmišljanja o uticaju javnog mnjenja u našem društvu. Posljednja anketa bila je, u stvari, eho jedne druge, ranije, preduzete i organizovane još 1959. godine, u trenutku kada je tek bio objavljen nacrt nastavnog plana i programa koji se, eto, na prvom koraku u život, kao rahitično i slabunjavu nedonošće, našao pod udarom javne kritike.

Nedonošće je, kao što se vidi, ostalo i dalje da svojim rahitičnim trajanjem podseća zvane i nezvane na neispunjenje jednog duga prema društvu, a javna kritika kao da uopšte nije bila ni izrečena. Njeno praktično dejstvo svelo se na dejstvo zvuka pod staklenim zvonom. Dakle, ravno je — nuli.

Oglušivanje društva ili, kako se to uobičajeno kaže, „nadležnih faktora“ o neobjektivnu, lažnu, demagošku ili bilo u kom vidu necelishodnu i štetnu kritiku (jer i takva, kadgod, biva i može da bude), opravdana je i normalna stvar. Društvo je čak dužno i obavezno da takvoj kritici, ukoliko se i kad se pojavi, odgovarajućim sredstvima i načinima stane na put. Ravnodušnost ili, čak, i potpuna nebriga za prave i jake razloge, bili oni pismeno ili usmeno kazani, barometar su, opet, za neke sasvim drukčije bolesti i pojave kojima je, u svim našim javnim raspravama i na svim postojećim tribinama, dato odavno već i pravo ime i odgovarajuće mesto.

Suma kritika ne mora i ne može uvek da odgovara sumi ispravljenih grešaka. Svesni smo toga. Život ide napred sa svim svojim dobrim i ružnim propratnim pojavama a mnogo je lakše, zna se, kritikovati nego raditi. No ni to saznanje nije dovoljan razlog da bismo se zavaravali iluzijom. Kao što je to nekada buržoazija činila, da živimo u najboljem od svih svetova.

Naše je društvo u neprekidnom revolucionarnom previranju. To će reći još uvek u ogorčenoj i žilavoj borbi novog sa starim, pre svega sa starom psihologijom, starim navikama miliona ljudi, na koje je Lenjin upozoravao u svom delu *Dečje bolesti levičarstva u komunizmu*.

Ko malo pažljivije prati našu dnevnu i periodičnu štampu, i bez velikog i naročito udubljanja, lako će ustanoviti gde su neuralgične tačke na koje treba obratiti pažnju ne samo sociologa, koji su profesionalno „zaduženi“ da svemu pridu analitički, nego i svih drugih, pre svega političkih faktora.

Ako smo ovde pokrenuli i načeli jedan od problema školstva, onda je to sigurno zato što smo pomalo i profesionalno upućeni da raspravljamo i o takvim stvarima. Skola je, osim toga, ona institucija koja ima odlučujuću, a ponekad i presudnu, ulogu u vaspitavanju mladih, onih koji iz ruku starijih generacija treba da prime štafetu borbe za dalju izgradnju našeg društva. Nije nam, prema tome, svejedno, i ne može nam biti svejedno, kako se toj našoj omladini predaje, na primer, u gimnazijama i srednjim školama uopšte (a to važi i za sve druge vrste škola, sve do univerzitetu) nauka o jeziku i književnosti. Da tu stvari stoje prilično loše notorna je činjenica, koju više ne treba ni dokazivati.

Posle dugih i oštrih diskusija i u narodnim skupštinama i u profesionalnim organizacijama prosvetnih radnika, i na drugim stranama, škola i školski problem srećom su, u poslednje vreme, u celni postali predmet pažnje društva. Školski sistem javno

se pretresa u svim njegovim komponentama i sa svim reperkusijama koje su život i iskustvo pokazali.

Pa ipak, neka se rešenja neprestano odlažu, neke vrlo akutne stvari još uvek nešto čekaju.

Birokratska ravnodušnost (vrlo često i bezdušnost) i staro sektorsko pravilo da se „ono što nije direktno u mom domenu i delokrugu rada — mene i ne tiče“ izvor su, pravi i jedini, ovakve nebrige.

Zato sam i započeo ove redove s razmišljanjem na temu: šta je to javno mnjenje u našoj sredini — koja je socijalistička i koja je demokratska — i dokle će se preko izvesnih pojava, često dosta stidljivo i bojažljivo ukazanih u našoj javnosti, prelaziti kao da ne postoje ili, što je još gore, kao da su bačene u vetar? Kome služe sve postojeće javne tribine — ako ne društvu? Ko radi u tim tribinama — ako ne odgovorni i politički dovoljno uzdignuti javni radnici, preko čijih reči i stavova, otvoreno i jasno formulisanih, ne bi niko tek tako olako mogao niti smeo da se oglašuje?

Štampa svakodnevno beleži razne primere vapijućeg kršenja socijalističke zakonitosti (kad kažem socijalističke zakonitosti pod tim, razume se, podrazumevam duh a ne samo slovo zakona) kojima treba definitivno stati na put.

Reći će neko: pa to su normalne pojave u svakom društvu, a pogotovu u društvu koje se, kao što je naše, tako burno razvija.

Tačno je sve to, pa ipak nema nikakvog opravdanja i ne može ga biti za takve drastične i nejudske odnose o kojima je, na primer, „Politika“ ovih dana pisala u svojoj društvenoj hronici. Reč je o tri ljudska bića, o tri građanina našeg socijalističkog društva koji su bukvalno maltretirani i od privatnih lica i od zvaničnih organa.

Reč je o jednom starom penzionisanom profesoru, dakle o dugogodišnjem pedagogu i društvenom radniku, koji je, po slovu zakona, bio izbačen iz svog stana i tri čitave noći, februarSKI ledene, proveo pod kućnom strehom.

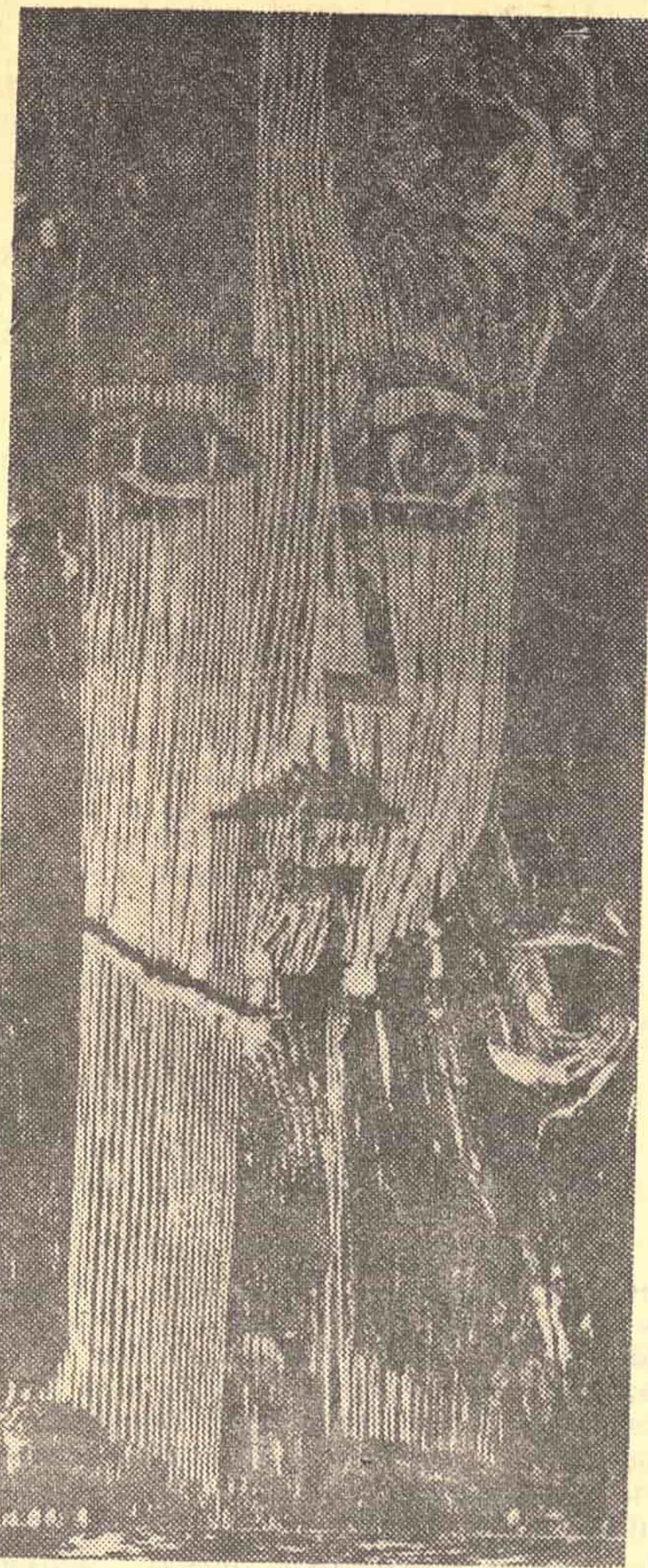
Reč je, zatim, o jednoj ženi, građevinskom inženjeru u penziji (dvaput, uostalom, penzionisanom: za vreme okupacije zbog toga što je bila „politički nepouzdana“ i, sada, zbog zasluženog rada i godina), koju, zbog svojevremene greške administrativnih organa, takođe, izbacuju iz stana, mada joj usmeno kažu da je u pravu.

I, najzad, reč je o teškom stopototnom ratnom invalidu koga petnaest punih godina privatni kućevlasnik ganja po sudovima i fizički i psihički maltretira ne bi li ga naterao da napusti stan jer je, kako je izjavio u „Politika“ prenela, „cela kuća njegova“.

Slučajno, iz svog ličnog iskustva, znam za jednog drugog ratnog invalida, radnika po zanimanju, koji s dvoje dece i nezaposlenom ženom stanuje u ulici Admirala Vukovića, na Voždovcu i kog isto tako kućevlasnik iz jedne bedne šupice, u kojoj stanuje (ne sobe, ne pristojnog nekog stana, sačuvaj bože!), već godinama pokušava da na ulicu izbaci jer bi, na taj način, kuću lakše i za veću cenu prodao. A taj isti vlasnik zgrade, što nije bez značaja, pravnik je u jednom našem socijalističkom preduzeću od kojeg je, za sebe i svoju porodicu, dobio pristojan stan.

Slučajno, iz svog ličnog iskustva, znam i za visokog stručnjaka, građanina naše zemlje, koji je pre više godina odgovarao na sudu zbog kriminala i nezakonitog poslovanja na kojem je, na račun društva, zaradio teške milione, a sada s tim istim, ili na isti način „zaradenim“, milionima kupuje vilu na ime svoje žene, stan na svoje ime, luksuzni „mercedes 220“ takođe na svoje ime, i tako dalje.

Ovakvi i slični primeri pokazuju, da i pored čitavog niza demokratskih institucija, počev od zborova birača pa sve do odbora za društveni nadzor i različitih društveno-političkih foruma neke stvari, zbog pustog „sektorisanja“ i „sektorskog“ gledanja i zbog puste indolencije, jednostavno — „prolaze“.

Saša MIŠIĆ: DEVOJKA

Zadatak je javnog mnjenja, po mom mišljenju, zbog ovakvih pojava i povodom ovakvih pojava da zvoni na uzbunu. Jer, one — te pojave — same po sebi i ne moraju, pojedinačno uzete, da predstavljaju, uvek i svuda, neki veći politički problem. Sve zajedno uzete (a poneke, krupnije, čak i pojedinačno), one čine moralno-politički problem jer, ako se ne preduzmu radikalne i stalne mere, prete da izazovu opštu demoralizaciju i marazam u čitavom društvenom organizmu.

I, evo, na pomenutim primerima potrzem svoje malotirajno zvonice jednog lista za književnost i društvena pitanja!

„Izvor gotovo nikad ne odobrava pravac reči“ — napisao je, jednom, nedavno preminuli francuski pisac Žan Kokto.

Revolucija je izvor svega kod nas, i zato u njenom interesu neodložno treba preprečiti put blatnjavim potočarskim skretanjima s puta socijalizma i socijalističkih društvenih odnosa.

TRI OBLIKA PJESNIKOVE SMRTI

I ma domena o kojima je gotovo apsurdno govoriti. Ali ne stoga što bismo profanalisi problem nego zato što ćemo uveliko pogriješiti. Naši će se argumenti ubrzo poistovjetiti s istim onim nerazjašnjenostima o kojima nam je pomoću njih bilo dokazati ispravnost teze. Teza ostaje tejom, istina neprestano i ustrajno izmiče, činjenica se deobjektivira. Piščeva besneđa gubi tle pod nogama, biva isključivo samo njegov lični aspekt: izostaje komunikativnost. I tako se pisac loveći sam ulovi. Jedinu satisfakciju za ovako drastičan promašaj može možda prodrastičan nemoštosti problema čije je ustrojstvo htio osvijetliti i sada ponovljenim primjerom skrenuo pogled drugih i na svoj začauren krug. To je zapravo i jedini dokaz da je uopće pokušao i da se s problemom nije igrao. Vrlo je važno hoćemo li mu se nasladiti ili saučestvovati u porazu koji mu se desio. Dakle: nije samo u pitanju etika-pisac-problem, već i etika-čitalac-problem. Jer ako nam nisu smješne muke kamenolomca koji je potkopavajući stijenu tu istu stijenu svalio na se i sad pod njom očajan i potpuno bespomoćan stene, zašto bi nam onda bila za porugu patnja umjetnikova koji je u istinskoj namjeri potkopavao problem, uspio ga pokrenuti, odroniti, i nemoćan da mu sasvim ovlada težinom, našao se sada njavne prigleda?

Smisao ove uvodne digresije tijesno je vezan s temom o kojoj ćemo govoriti. Barem utoliko da ne ispadnemo smiješni kazujući o tri oblika smrti, koja prijete svima koji se ikada latise pera i htjedose riječi dati ono što joj njenim postankom pripada. Tko bi rekao da je uz tu naoko jednostavnu činjenicu i običan zahtjev toliko rizika i opasnosti, da nema ni jednoga časa u kojemu pjesnik ne bi bio na rubu provalije. Mislim na one prave, na one spremne žrtvom zajamčiti ispravnost djela. I zaista, žrtva ih nikada ne može mimoći. oni se s njom u jednom budućem trenutku sasvim poistovećuju, uskladuju. Ali: žrtva samo jednom može potpuno biti svrhovita. U svim ostalim slučajevima tek je opomenom onima koji istom kreću na tu dugu i nužno samoubilačku plovidbu. Pravi je pjesnik neizbježno kamikaza, pogodio cilj ili ne. Jedno je pouzdano i ohrabrujuće: ipak je svaka žrtva garancija da je žrtvovani učinio sve za uspjeh pothvata. A to pak što je smrt jednako smrtna došla od zlatna ili čelična bođeža, dokazom je više da tvorca nikako ne može mimoći gorka čaša. I nije li pjesnik upravo stoga najsličniji onom legendarnom glasilniku maratonske pobjede koji pada mrtav predavši vijest? Zar jednog i drugog nije usmrtila prenaporna staza i težina poruke? Da je možda cilj bio i dalje — još bi izdržali;

da je bio bliže — klonuli bi ranije. Jedno je pozitivno: bilo je osnovno izvršiti nalog, saopćiti ono što se dogodilo. Ono na bojištu i ono u glasilniku: glasilnik se uskladuje s porukom koju nosi, i kad je donese njegov život za budućnost gubi svrhu, jer takve bitke nikada više neće biti. Jedan život — jedna bitka. Mislim na one koji su sve mogli u tom boju, koji su svoju moć sticali polako, slično treninzima maratonskog vjesnika. I što god su bili mogućniji poruci predati veći smisao, manje ih je bilo za njih same, u njima samima; manje ih je bilo u životu a više u djelu, u važnosti vijesti koja je rasla za njima, koja ih je zapravo tjerala na znojni trk nezaustavljiv i neskretniji više, jer bi bio besmislen. Našli su se sobom ogradeni, svojom ulicom od života hitali su radosni i znojni. Kao da su sasvim izgubili težinu, rastjelesili se, nisu ni mislili otvara li se možda po koji prozor iznad njihove staze i ima li očiju koje ih prate. Ako su više i imali tijelo, bilo je smiješno obješeno o njihov duh, o njihovu poruku. Pošli kao atleta a cilju se bliže sličniji sablasti. Znaju li to? Možda. Ali, vratiti se nazad ili skrenuti ustranu sad je nemoguće. To im priječi vlastito djelo, poruka koju nose.

Jozo MIŠIĆ

Nastavak na 6. strani

15 DANA

O mladoj generaciji

DVADESETOG OKTOBRA 1963. održan je u Beogradu veliki miting povodom završetka deonice Osipaonica — Beograd omladinskog auto-puta „Bratstvo — jedinstvo“. Time je omladina Jugoslavije izvršila svoju obavezu i, od Ljubljane do Đevdelije, izgradila moderni auto-put dug 1096. km. Na pomenutom mitingu govorio je potpredsjednik republike Aleksandar Ranković koji je, između ostalog, rekao:

„Kad se govori o značaju izgradnje auto-puta, ne može se mimoći ni njegova uloga u podizanju opšte kulture mladića i devojaka — njegovih graditelja, niti se može zapostaviti njegov veliki uticaj na proces formiranja socijalističke ličnosti mladih ljudi. U tom pogledu oni su koristili najprikladnije oblike za pravilno formiranje mišljenja i stavova o raznim aktualnim pitanjima iz naše socijalističke prakse, međunarodnih odnosa, uloge i zadataka omladinske organizacije u sistemu neposredne socijalističke demokratije, kao i njenog mesta i uloge u međunarodnom omladinskom pokretu. Pored toga na gradilištima su održavane i veoma česte diskusije iz oblasti nauke, tehnike, sociologije, etike, umetnosti itd. [...].“

Naši narodi, Savez komunista i drug Tito imaju ogromno poverenje u mlade generacije. To poverenje ne proizlazi iz želja i snova, već iz stvarnosti u kojoj se svakodnevno potvrđuje vrednost, mesto i uloga mladog čovjeka u našem društvu. Kada to govorim, želim da podvučem da mi ne zafaravamo oči i pred slabostima i negativnim pojavama, koje se ispoljavaju kod jednog manjeg dela mladih ljudi. Ali naše društvo je sposobno da te slabosti sagledava, pronalazi njihove uzroke i neprekidno otklanja, ne na ovakav način kako su to pokušale da urade „Nedeljne informativne novine“, koje su zaboravile da u našim fabrikama, zadrugama, velikim radilištima, školama i univerzitetima rade i uče milioni mladih ljudi koji nisu preokupirani u tolikoj meri seksualnim problemima, kao što to žele da prikažu pojedini novinari. Problema ima, bilo ih je i biće ih u svakoj generaciji, preko njih ne treba prelaziti, ali ih ne smemo neodgovorno tretirati, pretvarati ih u senzacije i instrument borbe za tiraže, jeftine interesantnosti, publikacije i tome slično.

Mi moramo neprekidno stvarati takve uslove u kojima će omladina zajedno s čitavim društvom biti ona snaga koja će biti sposobna da čisti kukolj i korov iz svojih redova, da jača socijalističku svest i da izgrađuje moralne norme života i ponašanja koje odgovaraju interesima novog socijalističkog društva [...].“

Polemika povodom
stražilovskih diskusija
nekih mladih
intelektualaca

U BROJU OD 17. OKTOBRA „Komunist“, organ Saveza komunista Jugoslavije, ponovo se osvrće na neke diskusije sa stražilovskog susreta mladih intelektualaca. Povod za ovaj osvrt pružili su „Komunistu“ (novosadska „Polja“, koja su objavila diskusiju sa pomenutog stražilovskog susreta), na kome je raspravljano o aktualnim pitanjima jugoslovenske kulture.

„Komunist“ ističe da je, među prvima, govorio o stražilovskom susretu, „podržavši i samu ideju o takvim skupovima, a i idejno — političku i kulturnu orijentaciju većine učesni-

1) „Polja“ su objavila i pismo redakciji „Komunista“, koje „Komunist“ nije htelo da objavi a u kome se polemise sa nekim stavovima ovog lista.

Nastavak na 2. strani

15 DANA

Nastavak sa 1. strane

ka, koji su ispoljili pozitivna nastojanja u razmatranju problema kulture i stvaralaštva. Tim povodom su iznete i neke primedbe: da su strazišovski razgovori, u velikoj meri, bili uopšteni, da se pitanja naše kulturne politike nisu sagledavala u okviru opštih kretanja našeg društva, već su ova pitanja posmatrana isključivo kroz prizmu umetnosti i uskih umetničkih koncepcija, itd.

„Interesantno je — piše „Komunist“ — da su gotovo svi diskutanti, govoreći o kulturi, veliki značaj pridavali političkom faktoru. Upravo u tom faktoru, bilo, da je on bio suviše prisutan u kulturi ili da se malo osećao, tražen je uzrok slabosti... Ali, upravo u razmatranju toga problema došlo je do suštinskih razmimoilaženja. Dok je za jedne potenciranje političkog faktora u smislu stvaranja potpunije simbioze između kulture i politike preduslov za uspešniji razvoj kulture, za druge je taj preduslov u otklanjanju političkog faktora iz kulture (reči složene špacionirano istaklo uredništvo „Književnih novina“). Neosporno, u našoj konkretnoj kulturnoj politici bilo je i pojedinih propusta i negativnih pojava. Ali kritika tih promašaja u kulturi, odnosno društvu u opšte, može da se učini — ako se žele pozitivni rezultati te kritike — jedino analizom sasvim određene prakse, kroz koju se ogledaju odnosi na relaciji „kultura“ — „društvo“, zatim odnosi unutar samih kulturnih delatnosti. Takva analiza bi svakako otkrila birokratske tendencije, svedejno jesu li njihovi protagonisti „političari“ ili „kreatori“, ali bi izostala esejistička nagadanja u kojima se stavlja znak jednakosti između političara, odnosno društvenog radnika i pojma birokrate“.

Govoreći o „idejama“ izolacionizma, izraženim na strazišovskom susretu mladih intelektualaca, „Komunist“ postavlja pitanje:

„Kome to treba da umetnika ogradjujemo od društva i suprotstavljamo društvenom radniku i političaru? Zar kod nas nije pokrenut proces deprofesionalizacije i debirokratizacije politike? Zar kod nas većina društvenih radnika — naročito komunisti — nije najiskreniji saveznik svakome ko se istrajno zalaže za ostvarenje Marksove ideje o izgradnji „čovekovog čoveka“? Ili zar su — s druge strane — umetnici imuni od birokratskih i esejističkih tendencija?“

Na kraju, „Komunist“ izražava mišljenje da je i Treći strazišovski susret, bez obzira na sva preterivanja pojedinaca, tribina javne reči i borbe mišljenja, koju treba negovati i razvijati „kao jednu od veoma korisnih formi i u oblikovanju politike i u podsticanju stvaralaštva“.

Knjiga na dnevnom redu

NEDAVNO JE u Zagrebu održan sastanak gradskog komiteta Saveza komunista, na kome je raspravljano o našoj izdavačkoj delatnosti i položaju knjige. U uvodnom izlaganju Ivo Bojanić je istakao:

„Čini se da se sa sigurnošću može ustvrditi da je esejistika u cjelini, a marksistička posebno, veoma zanemarena. Treba zapravo pronaći pravi uzrok tome. Čini se da bi ga trebalo tražiti u nedovoljnom poznavanju tekuće esejistike, te u izvjesnom skepticizmu prema domaćim autorima (a da o stilmuliranju i ne govorim). Ono što smo izdali iz savremene esejistike, potpuno je neplansko. Mahom se importira prema ukusu redaktora. Gotovo bi se moglo reći: kako tko šta čita, tako se i prevodi. Ne zna se što pojedina esejistička kulturna sredina pruža. Nema izgrađenih arbitara, nema kod nas ljudi čije bi mišljenje bilo respektirano“.

Govoreći o istim pitanjima, sekretar Gradskog komiteta Saveza komunista Mika Tripalo je rekao:

„Fond za unapređenje izdavačke djelatnosti povećat će se skoro za tri puta, tako da će umjesto 400 miliju-

na, koliko je do sada bio, iznositi oko milijardu i dvjesto milijuna dinara. Ta će sredstva biti, u prvom redu, upotrebljena da bi se dotirala određena izdanja za koja smo naročito zainteresirani. Dotacija određenoj knjizi nije u suprotnosti sa svim onim o čemu smo govorili. Moramo biti realni i vidjeti da je suština problema knjige u tome što kod nas nije dovoljno razvijena navika čitanja, pa se postavlja pitanje da li smo i drugim instrumentima utjecali da se te navike brže razvijaju“.

Priznanje poeziji

STARE i više puta ponavljane sumnje da poezija nema publiku bile su pre neko vreme, zapravo 28. oktobra, na Prvom mitingu poezije demantovane. Prvi miting poezije, koji su pripremili Kulturno - prosvetna zajednica Beograda, Savez za širenje knjige Beograda, Udruženje književnika Srbije i redakcija Nedeljnih informativnih novina, privukao je na glavnu kalemegdansku aleju oko 10.000 posetilaca, pre svega mladih ljudi.

Počelo je skromno. Organizatori i pesnici uputili su Beogradanima poziv:

„DOBITE DA VAM KAZEMO PESMU!“

Ona hoda upravno u vidu čoveka dok svetle misao, slika i zvuk. Najlepši je susret u pesmi jer je ona revolucija, ljubav, veliki projekat budućnosti. Ona je tajanstveni izvor lepote i svačija svetlost i tama. Pesma je večnost i san velike jave. Nema pesme izvan nas. Ona nas uči kako da volimo svoj neuništivi plamen, kako da ostavljamo za sobom svetleći trag, kako da stvorimo veliku zajednicu srećnih ljudi. Pesma nam govori svoj pobeđonosni mir.

I Beograđani su se odazvali. Stihove o revoluciji i Beogradu govorili su Desanka Maksimović, Tanasije Mladenović, Ivan V. Lalić, Blažo Šćepanović, Ljuba Simović i Radonja Vešović. O poeziji, revoluciji, Beogradu i pesnicima, otvarajući miting, govorio je predsednik Udruženja književnika Srbije Dragan M. Jeremić, koji je istakao značaj ovog novog oblika približavanja poezije čitaocima.

Ovaj miting i publika koja je pažljivo i bez ikakvog nestrpljenja primala stihove predstavila najbolje priznanje poeziji, koja je dugo — najviše zbog predrasuda — bila zapostavljena. Ovaj susret pesnika i publike, nesvakidašnje pripremljen i još bolje prihvaćen, upravo je znak da u propagandi poezije treba tražiti nove sadržaje i nastojati da se, angažujući same autore, publici približe poezija i literatura uopšte. Uspeh koji je postignut, iako nečekan i utoliko prijatniji, obavezuje organizatore da se u sledećim susretima poezije i publike još više pažnje pokloni većem učesniku pesnika. Dosta nerazumljiva rezervisanost jednog broja pesnika da učestvuju na Prvom mitingu poezije, nadamo se da više neće postojati, pošto je publika pokazala da razume poeziju.

Ovaj Prvi miting poezije organizovan u čast proslave dvadesetogodišnjice Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Sledeći miting poezije, nagovešteni i od publike već na samom mitingu prihvaćeni, upoznaje beogradsku publiku sa ostalim beogradskim pesnicima. Postoji i ideja da se organizuju miting jugoslovenske poezije. Beogradska publika bi, na taj način, bila bolje upoznata sa stvaralaštvom pesnika ostalih jugoslovenskih naroda. Ovaj Prvi miting poezije — ovo veličanstveno priznanje poeziji — predstavlja izvanrednu mogućnost približavanja poezije sadašnjim i budućim ljubiteljima stihova. Tu veliku šansu treba umeti iskoristiti. (M. J.)

Komentar „Ekspresovog“ komentara

„KNJIŽEVNO-FUTBALSKIM naklapanjima“ nazvano je u subotnjem broju lista „Politika ekspres“ pisanje „Književnih novina“ o novom beogradskom stadionu u „Crvene zvezde“. Glasovi javnosti, koji su našli odziva i na stranici K „književnih novina“, a koji su ukazivali na postojanje prethitih potreba našega glavnoga grada (bolnice)? negde što je novi nogometni stadion za 100.000 gledalaca, anulirani su u jednom istaknutom članku na 3. strani lista argumentima, koje se ozbiljno ne bi smjelo spominjati, kao na primer: „Beograd je milijunski grad i mi ne želimo da se u evropskoj statistici svrstamo među gradove koji nemaju stadione za preko sto hiljada gledalaca“, i u nastavku: „Prvenstveno zbog potrebe koju nameće sve veće interesovanje za fudbal i rapidno povećanje stanovništva našega grada...“ Nogometnom prestižu i povećanju interesa za tu granu sporta glatko je suprotstavljeno pitanje: „Zar bi bilo na mestu da pitamo koliko su narodnih para proćele „Književne novine“ koje već godinama primaju milionske dotacije?“ Kakav je to stav, koji smatra da je pored reprezentativnog stadiona JNA u Beogradu trebalo izdati bar milijardu dinara za novi, veći stadion, dok su mu pare, izdane — za jedan od najistaknutijih kulturnih listova u zemlji — poarčene? Zaista žalosno!

(Telegram, 25. X 1963)

Ono ne tako davno vreme kad mnogi u inostranstvu nisu bili sasvim načisto da li je jugoslovački glavni grad Sofija ili Bukurešt, otišlo je u nepovrat. Za poslednjih dvadesetak godina svet je o nama mnogo slušao i mnogo saznao, pa su bar neki osnovni nesporednosti raščišćeni. Danas je, na primer, u belom svetu teško naći iole obrazovanijeg čoveka koji nije čuo za Dubrovnik, a još je manje onih koji ga iz konzervativnosti, ili neobaštevenosti, i dalje zovu Raguzom. Valjda još samo najzagriženiji austrougari kažu Passarowitz umesto Požarevac i Semendria umesto Smederevo.

Pa ipak se o nama u stranoj štampi i dan-danas svašta piše. Ne mislim na ono zlonamerno, nego na ono z neznanja. Tako je jedan (čini mi se francuski) člankopisac, nabrajajući jugoslovenske federalne jedinice, pomenio i Crnu Goru i Montenegro. A drugi jedan, lepotisac po specijalizaciji, napisao je lepotu predela između Rijeke i Fiume.

Treći je, opet, stigavši pre nekoliko godina u Beograd, sa velikim interesovanjem zabeležio (i, naravno, svoje čitaocu izvestio) da u Jugoslaviji još važi stari, julijanski kalendar.

Svemu se tome, naravno, mi superiorno smejeemo. A kad neznanje stranih novinara prevrši meru (ili nas izneveri smisao za humor) znamo i da se naljutimo. Kakav je to bezobrazluk da neki, recimo, Kanađanin ili Argentinac kaže Laibach umesto Ljubljana i Spalato umesto Split!

Ali, pometimo prvo malo ispred svoje kuće.

Nedavno je u našim novinama bila vest da je čuveni pijanista Artur Rubinštajn održao za nemačku publiku koncert u holandskom gradu Nimvegenu (Nimwegen), jer se zavetovao da nikad više neće kročiti na tle Nemačke. Rubinštajn je, u stvari, koncert održao u Nejmehenu (Nijmegen), kako se mesto zove na holandskom — a vest je kod nas očigledno prevedena iz nekog nemačkog lista. Za

Život oko nas

Ljubiša MANOJLOVIĆ

ONAKO, UZGRED

DRUGI ČIN

U prošlom broju „Književnih novina“, beleškom „Kraj čina“, moj prethodnik u ovoj rubrici sa žaljenjem se oprostio od čitalaca i Redakcije koja mu je, kako kaže „omogućila da iz broja u broj piše svoje komentare, ne pokušavajući da mu se u posao meša (pa ni onda kada je imala razloga da se po glavi počese“.

Kao čestit naslednik, čuvanje ovih simpatičnih prava smatraću pitanjem časti. Svestan sam i svoje odgovornosti koja se u takvom slučaju podrazumeva. A šta će iz svega toga proizići, i ko će se sve češati po glavi, videćemo.

OSTAVŠTINA

O prethodnika je zaostalo nešto materijala. Pošto nisam od onih koji kad dođu na vlast prvo ubiju svoga oca, nudim pažnji čitalaca zaostale redove iz pera druga Božidara Božovića:

O TEMPORA, O MORES

Na jednom skupu, pre neki dan, jedan kolega je izneo nekoliko podataka iz najnovijeg, udžbenika latinskog jezika za prvi razred gimnazije, podataka koji su ličili na uspeo vic. Prelistao sam tu čitanku (profesora Bratislava Mišića) i na 7. strani, u trećem „vežbanju“, našao naslov: „PATRIA NOSTRA“ a pod njim, pored ostalog, sledeći tekst:

In nostra patria multae et magnae officinae sunt. Sociae meae in officinis laborant. Incolae Iugoslaviae novae patrim amant.

Red je ovo da prevedem. Prevod bi, koliko se u pomoć priručnog rečnika na kraju udžbenika da zaključiti, glasio:

U našoj otadžbini ima mnogo i velikih fabrika (!). Moje drugarice (!) rade u fabrikama. Stanovnici nove Jugoslavije vole otadžbinu [ovo valjda za razliku od stanovnika stare, trule Jugoslavije, koji svoju otadžbinu nisu voleli, pa su je branili iz pukog osećanja dužnosti].

na marginama štampe

Kosta TIMOTIJEVIĆ

DOKTOR VIJETNAM

Holandane je Nimwegen isto što za nas Laibach ili Passarowitz.

Sličan je slučaj — samo zabavniji — sa jednom beleškom u kojoj je bio pomenut „galski princ“. Reč je u stvari bila o princu od Velsa, ali je materijal jamačno preveden sa francuskog, gde se dotični princ zove prince de Galles.

Verovatno se istim prosedeom na Tanjugovom teleprinteru, pre dve-tri godine, pojavila vest o poplavama u Buenos Airesu i Alanturu. Srećom, ta vest (sa tim podatkom) nigde nije objavljena, jer su se dežurni urednici u redakcijama listova dosetili da Alantur nije nikakav grad, nego na francuskom *alentours* znači „okolina“.

Zahvaljujući budnosti lektora takođe je sprečeno da ugleda svetlost dana vest koju je neka rasejana daktilo-

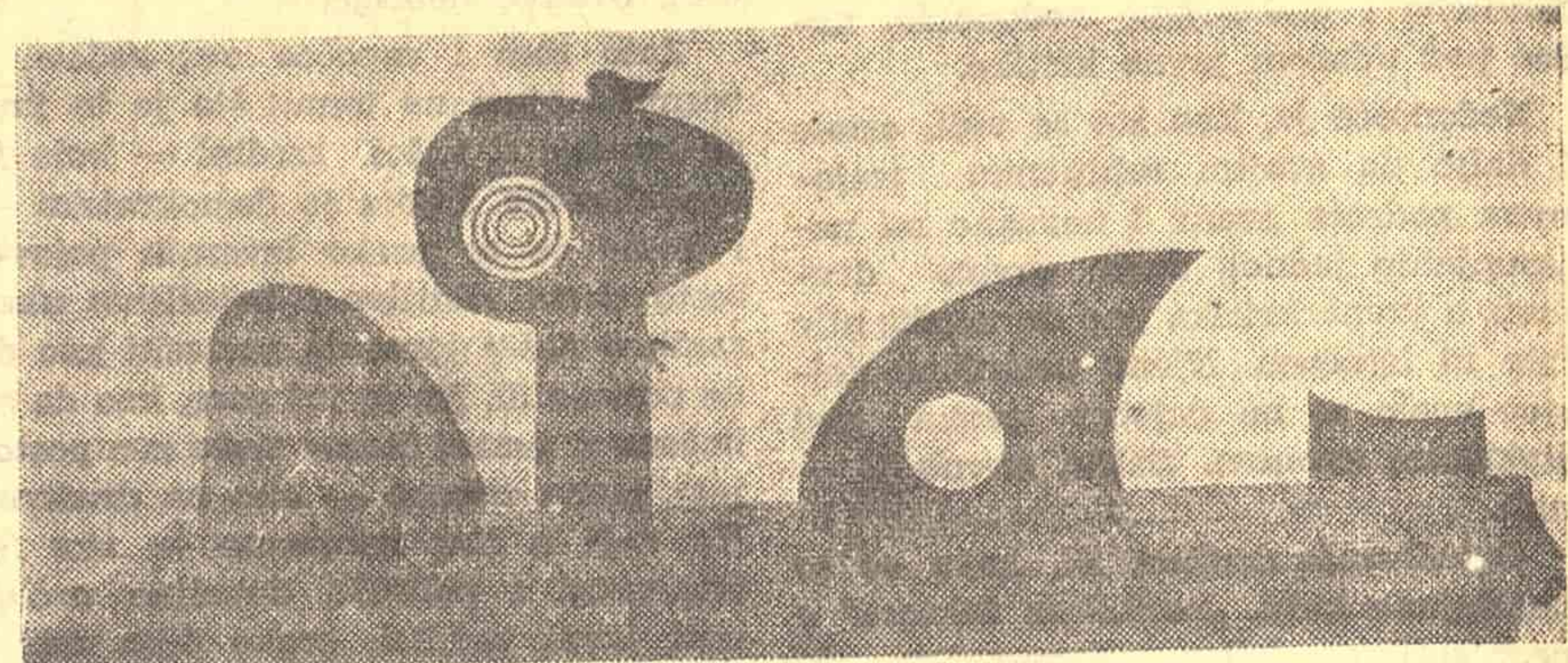
grafkinja prekrucala, opet s Tanjugove teleprinterske trake, a u kojoj je pisalo (daktilografkinjina verzija, naravno) da „Dr Vijetnam optužuje režim u Sajgonu za narušavanje ženevskog sporazuma“.

Razume se da za čitalačku publiku imaju vrednosti samo ona tipografska (redaktorska, korektorska itd.) ostvarenja koja iziđu crno na belo. Kao, na primer, ovaj naslov onomad u „Večernjim novostima“, gde je Ingmar Bergman ispao inž. Mor Bergman. Taj je slučaj, međutim, pažnje vredan i po tome što su „Novosti“ same dale publicitet svom kiksu, citirajući ga dva dana docije u rubrici „Takoreći nezvanično“ na opšte iverseljenje građanstva. To je dosad, koliko se sećam, jedini slučaj u beogradskoj štampi da je neki list imao duha da se sam sebi naruga.

Drugi tu spremnost nisu pokazali, iako bi imali našta. Da spomenemo samo primer spoljnopoličkog komentatora (sad svedejno čijeg) koji živi u blaženom iverenju da u Americi postoji „država Nova Engleska“...

Uostalom, zašto mi ne bismo dodali Sjedinjenim Američkim Državama pedeset prvom državu, kad je neki tamo stranac kod nas izbrojao sedam republika — postojećih šest, plus Montenegro!

(P. S. Maksim u Agram, Maksim iz Agrama.)

Ivan Tabaković: SVETLO, BOJE, OBLICI.

U svemu ovom zanimljivo je što nema ni reči o radničkoj samoupravljanju, tako potrebnom u doba ustanaka robova. Ili je to materija za više razrede?

B. BOŽOVIĆ

LIČNOSTI

Novinsko-izdavačko preduzeće „Sedma sila“ obavestilo je javnost da, kao specijalno izdanje u biblioteci „Dokumenti današnjice“, u decembru ove godine izlazi iz štampe knjiga *Ličnosti* (pun naslov, s tim što je ovo „Ličnosti“ — bar u oglasima — vrlo krupno a sve ostalo vrlo sitno, glasi: „LIČNOSTI u predstavničkim telima, njihovim organima i rukovodstvima društveno-političkih organizacija Jugoslavije“).

Dobićemo, kako izgleda, korisnu knjigu. Neka vrsta do sledeće rotacije važeće enciklopedije iz koje će se videti ko je ko u našoj zemlji. I to ko je ko od onih koji su neko i nešto. Ali javljaju se i primedbe: Na primer: — A naučnici, pisci, umetnici, zar i oni nisu neke ličnosti i onda kad nisu birani ni u kakva predstavnička tela i nisu nikakvi funkcioneri?

Medutim, ja bih imao i jednu svoju primedbu iz možda malo razorskog aspekta. Ja se, recimo, bojim da će naš svet, usled nesrećnog naslova knjige, biti sklon da uzme na zub ovu nespretno naglašenu podelu na one koji su u našem društvu ličnosti i one za koje, opet prema ovom naslovu, ispada da to nisu. Reč ličnost počće da visi o sasvim neprikladnom koncu, ako se niom bude podvlačila ne isključivo lična vrednost nego društvena važnost. Uostalom, imajući u vidu sve zamke našeg jezika — da napravimo mali eksperiment. Evo ovako:

Knjigu su pripremile sledeće LIČNOSTI ili PERSONE: Milovan Đinđić, Vlado Ivković, Marko Jovović, Slavoljub Rašković, Draško Stojanović, Đorđe Zorić i Jovan Štekić.

MANJE KUKUREKATI

V svakaćo već znate vic o piletu koje su obe noge iste, a naročito leva. Taj vic bi mogao da se primeni i na mnoge dosadašnje diskusije, na i o nilećem mesu. Ali javio se govornik koji se meni izuzetno dopao. Na sednici pokrajinskog Saveta za poljoprivredu u Novom Sadu predstavnik subotičkog sreza Petar Lompar je izjavio: — Moramo manje kukurekati, a više raditi, ako želimo da obezbedimo potrebne količine pilećeg mesa i jaja! Kako sam obavešten, tom narodom je i počela konferencija o piletinu u Novom Sadu. Ali zašto samo o piletinu? I zašto samo u Novom Sadu?

PAŽNJA, PAŽNJA!

Pišu novine da je beogradski Dom kulture „Božidar Adžija“ sklon padu. Novine su ponekad sklone preterivanju, i građani to znaju. Ali građa-

ni ipak beže od domova kulture. Ne bi voleli ni slučajno da im kultura padne na glavu.

ZAPALJIVI ŽIKA

U nizu nerešenih problema dugo se proteže i problem starog novinara Žike M. Jovanovića kome je, dok je još bio mlad, dunulo u glavu da — kad niko drugi na to ne misli — ostvari muzej jugoslovenske štampe.

Decenijama se Žika odricao mnogih svojih rukovra i večera da bi kupovao rećka dokumenta. Posle oslobođenja o Žiki je izišlo dvadesetak novinskih reportaža. Snimljene su čak i dve filmske reportaže. Često je javnost upoznavana s činjenicom da ovaj samopregorni čovek s četvoročlanom porodicom živi u tesnom jednosobnom stanu u ulici Sime Miloševića broj 24, dok je dragocenu dokumentaciju nabio u podrum i na tavan. Apelovalo se da se nađe neko rešenje za muzej štampe koji je stvorio Žika Jovanović.

Rešenje je ovih dana najzad nađeno. Na nečiju svakako opravdanu prijavu, jedna komisija Opštine Vračar izvršila je uvid u celu stvar i konstatovala da je u pitanju nepropisan smeštaj materijala od koga može da se zapali kuća.

Žika je uzet na saslušanje. Tako mu i treba kad hoće da zapali kuću. „Otpad“ velikodušno čeka da Žikin muzej odmah otkupi po pet dinara kilo.

SEKSUALNO NEVASPITANI

Mnogi od nas ušli su u socijalizam seksualno nevaspitani. Naši zablavni listovi proključili su to i čine zasad sve što mogu da nas seksualno vaspitaju. Našim ljudima se tako pruža prilika da upoznaju hiljadu i jedan način na koji se može voleti. Obavešteni kako to i koliko radi Englez, koliko Etiopljani, koliko Indus, Malajac ili Kinez, Jugosloven na taj način zna dokle u toj svetskoj utakmici mora da se trudi da ne bi izgubio svoj nacionalni prestiž.

Uzgred, sa ovom temom, naši zablavni listovi našli su na lepu radoznalost čitalaca i znatno podigli svoje tiraže.

Javnost je ovih dana upoznata s podatkom da se, usled izvesnog nehaja prema veneričnim bolestima, sifilis u Beogradu utrostručio. Zato bih preporučio našim zablavnim vaspitačima da počnu objavljivati i duže napise o lečenju sifilisa. Svi su izgledi da će i kroz to učiniti dosta za — tiraž.

ONAKO, UZGRED

KO JE KOMUNISTA pre podne, neka to bude i posle podne. I obratno.

NECELOVIT POSTUPAK

Vojin Jelić: „TRČI MALI ŽIVOT“, „Nolit“, Beograd, 1963.

OVA KNJIGA predstavlja piščev korak dalje u pojednostavljenju izraza, vokativnog opredmećenja sveta i duhovnih vrednosti u njemu. Ali to pojednostavljanje ne biva izvršeno ni lako, ni potpuno. Cenom neujednačenosti, nepotpunosti, mestimične nedorečenosti platilo je autor napor celishodnijeg poimanja, cenom necelovitosti vizije, nejedinstvenosti stvaralačkog postupka platilo je želju da prirodnije odredi svoje mesto u univerzumu bića i njihovo mesto u sebi. Promašaji i nedovoljnosti, na jednoj strani, zrela, čas imaginativna, čas ekstatična, poniranja u suštinu nespokojnih čovečnosti, na drugoj — karakterišu prostor ovog romana i čine ga romanom-nagoveštajem.

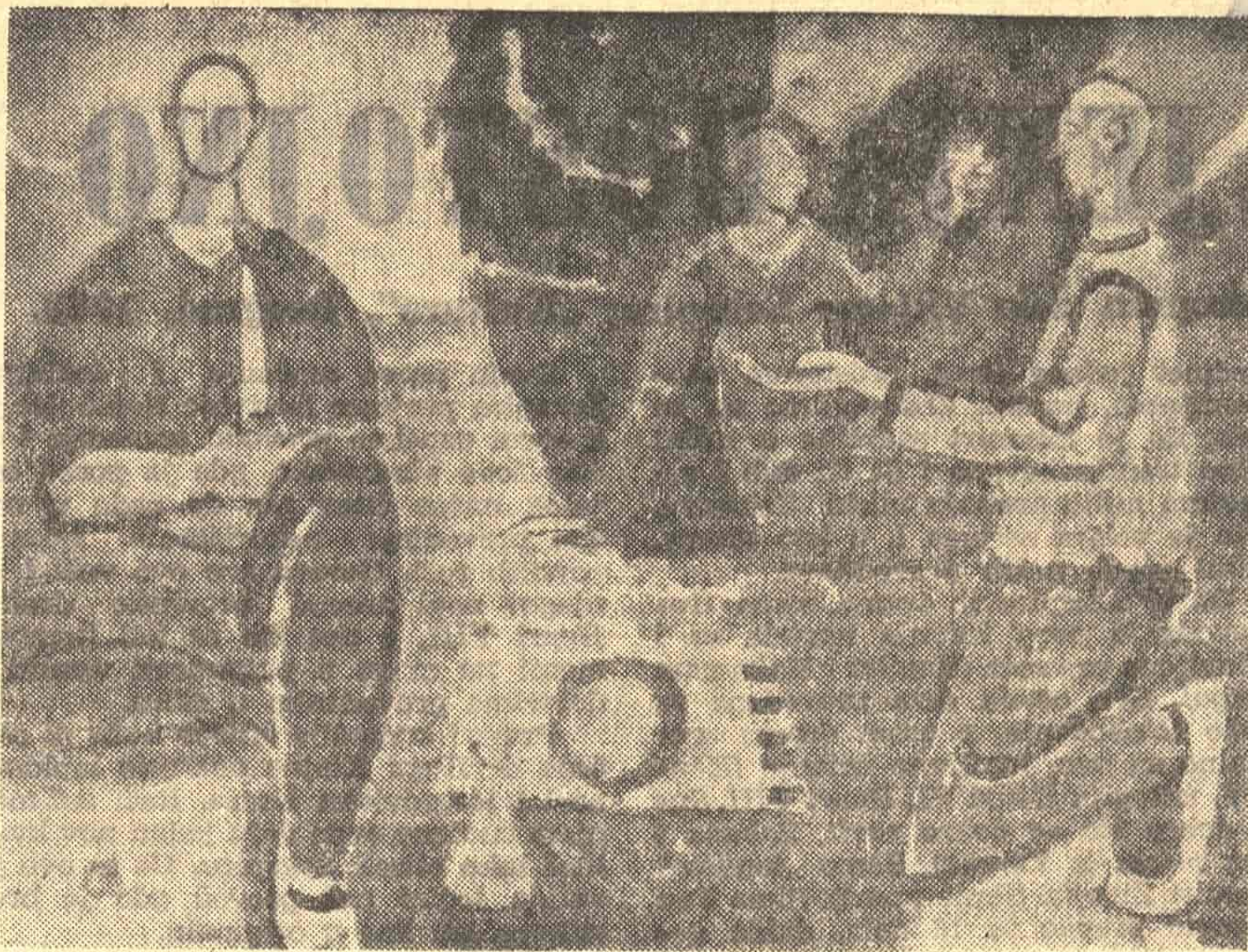
Jelić se ovde koristio, uglavnom, metodom realističkog saopštavanja, nešto izmenjenim, jer objektivno postojanje sveta i specifično objektivno postojanje svesti u svetu biva mereno vrednostima lične pripovedačeve impresije, vrednostima pripovedačevog čulno-predstavskog učestvovanja u objektivnom. Takav metod, već dovoljno razrađen i proveren (u hrvatskoj književnosti naročito, počev od Kovačića pa do Krleža i Kaleba) — još uvek omogućuje izuzetnost videnja i saznanja: kvantitetima objektivnog dodati kvalitet subjektivno-impresivnog odnosa uslovljava trajnost jednog posebnog stvaralačkog iskustva. To iskustvo omogućuje, često, gradnju svežeg, prozračnog i bistrog, jasnog sveta: situacije životne uče čoveka da podnosi, da se bori, da se sveti i da, po mogućstvu, prašta. U takvim situacijama, u takvim ljudima (izrazito slivenim s najtežim oblicima života) Jelić neće, ne želi da nalazi (tamo gde najuspešnije izražava svoju viziju postojanja) — naročito smisao ili poboljšanu dopunu. Sve je tako kako je: posao je onoga koji misli da činjenicu svesno i tačno shvati i da posledice njenih delovanja očoveči.

Analizi malograđanskih naravi, istoriji podavanja privatnoj svojini, deljenja opštih vrednosti — dodata je slika životne tragedije i, u tragediji, životnog prevazilaženja, nadrađavanja, ukroćivanja razulaženih demona strave i bunila, odustajanja i kolebanja. Istorijski porodice koja prelazi ubijačev (nešto šablonizovan) put od siromaštva i proletarstva od sitnog posedništva, do malograđanstva i skorogrevništva — prati melanholija i duševnost individualnog sudelovanja, spremnost na osećajno i bezumno predavanje bahanalu strasti i prkosu. „Igraju se, tako, sunce i ljudi, život i smrt, naslada i slut puna sreće“. A u tom kolu čovek ostaje raspet i uklet između rada i osvajanja budućnosti i traganja za svojim poreklom, za korenom svojih trenutnih neodređeno-

sti i sutrašnje verovatne i tačne, ali surove i nepotrebne, određenosti. Kao da je ovo hteo da poruči Vojin Jelić? Ali u poplavi zlih i lažno zlih neurastenično-shizofreničnih merenja vrednosti postojanja (kad se spoznaje ono što suštinski ne postoji, što je, i inače, ogoličeno i nepotrebno pristupačno, kad se ne govori u ime gradnje smisla, već u ime jadikovke nad besmislom, tobožnjim besmislom) — vredi pozdraviti bolje trenutke ove knjige. Ona ne hvali i ne slavi život, ona ga živi svojim integralnim, prisnijim dimenzijama, ona neguje retko ali tada dovoljno ubedljivo, prirodna, borbeno-izraživačka angažovanja, podjednako jasna i u ozarenju i u bolu.

Kratkog daha, međutim, da bi svežinom prvobitnih poetskih koncentracija i sinteza nastavio trud oblikovanja stvaralačke uspešnije, uzbudljivije stvarnosti — Jelić je, što je vreme više odmicalo, izrazio spleo sebe isforsiranim digresijama i spekulacijama. Dva života akta, na primer, dva bitna polazišta, oslonci uzleta do još neotkrivenih suština opšteljudske duševnosti („Najlepše je od svega na svjetu imati brata...“ i „Netko se sjetio da je moje trajanje već doraslo čuvanju gusaka“ — i odoše dani igre i bezbrižnog prolazanja kroz čedne trave, vode i korenje) tokom obrade, izrazito su se preobratila u spekulativne impulse, u činoce spekulativne tvorevine. Razumljivo biva, onda, piščevo pribegavanje rekvizitima pomodnog načina pripovedanja: naročito toku svesti (produžena linija ovlada kontrolisanog asocijativnog kazivanja) i simbolisanju (u smislu otkrivanja opažajno-misaonih poentnih manifestacija stvarnosti: grom je, tako, simbol neočekivanih nečuda, ali i same te nečude; fotografija je simbol smešne ukočenosti (Bergson) pred haotičnošću životnih imperativa, ali i sam čin podvrgavanja toj ukočenosti). Sama tehnika kontrapunktnih povezivanja krajinosti u psihickom doživljavanju (jako naglašena, pa se ima utisak besperspektivnog lutanja po suk cesivretu protivrečnih, neuhvatljivih, egzistencijalnih zakonitosti) ne deluje ubedljivo. Da bi je pojačao, Jelić neumereno eksploatiše san sa svim njegovim skrivenim ili nezavisnim sadržajima i, još više, eksploatiše patološko ili čulno-životno bunilo. Hteo je da otkrije emocionalne situacije koje će, po svemu, značiti neponovljivost jedne strogo posebne individualnosti, ali se izgubio u slikanju lažne trajne slobode nemogućnosti do kraja svešnjeg učestvovanja u životu. Izgubio se, sledstveno ovome, u rasplintom pripovedanju, u mestimično dosadnom saopštavanju površnih, nekarakterističnih podataka. Doživljavamo, često, potpuno nesnalazanje u mnoštvu nedovršenih slika, nevezanih, proizvoljnih asocijacija, neosmišljenih ili nedovoljno osmišljenih razgovora i svakotrenutnih nepotrebnih misli.

Dragoljub S. IGNJATOVIC

KROZ BEOGRADSKE GALERIJE

OKTOBARSKI SALON

Izložbeni paviljon u Masarikovoj ulici

OVOGODIŠNJI Oktobarski salon, iako nešto šireg dijapazona od prethodnog, odražava u proseku mirnu i najvećim delom već poznatu situaciju našeg likovnog života koji se, stvarno, rasprostro zahvatajući širinu od Borivoja Stevanovića, od njegovih lepo proučiranih akademsko-plenerističkih slika, do strukturalnih rešenja Miće Popovića. Međutim, i pored ovako duge relacije koju formiraju ove dve krajnje divergentne odrednice, odnosno sve ono što se nalazi između njih, četvrti Oktobarski salon ne može se obeležiti po nekim novim otkrićima ili izuzetnijim nagoveštajima.

Ako se za prošli Oktobarski salon moglo reći da je bio pravo stecište mladih, da se mlada generacija, bezmalo cela, pojavila uglavnom konfrontirana oko dva markantna težišta i, na taj način, čak davala ton Salonu, ovog puta to nije slučaj. Organizatori su nastojali da u svakom pogledu ostvare ravnotežu, bez obzira na generacije ili određene likovne tendencije. No, ovakav kriterij pored dobrih strana ima i loših, jer se na ovaj način umnogome razbilo jedinstvo izvesnih savremenih umetničkih tokova i time umanjila mogućnost da se dobije jasnija predstava o aktuelnim kretanjima kod nas.

Od pojedinačnih ostvarenja, slika Veliko strašilo Vladimira Veličkovića bez dvoumljenja je zaslužila da stane na pijedestal za nagradu. Ovogodišnji dobitnik za slikarstvo Vladimir Veličković je, inače, poznat po svojim monumentalnim figurama, snažnog

izraza ovaploćenog u vidu simbioze tragičnog i herojskog, u jednu halucinantnu viziju izvanrednog napona. Veliko strašilo je upravo primer takvog osećanja i snage. U okrilju ovih fantastično-magijskih težnji treba spomenuti Radomira Antića, zaokupljenog magijom folkloru, čije oblike transponuje s puno smisla i slikarskog nerva, i Svetozara Samurovića, čije slike, izrazito lirске prirode, satkane krhko poput filigrana svetlucaju i zrače svojstvenim fluidom. Samurović je u odnosu na svoje ranije slikarstvo promenio unekoliko kolorit.

U spektru nefigurativnih shvatanja kvalitativne promene nalazimo kod Gradimira Petrovića, Vladislava Todorovića, Branka Protića i Miće Popovića. Gradimir Petrović je, do nedavno, bio pod uticajem Mila Milunovića, te je i pored zapaženog talenta bio samo dobar dak velikog učitelja. On se sada potpuno oslobodio ovog uticaja i zakoračio u lirsku apstrakciju pikturalnog rafinmana, te već pokazuje lep rezultat (Kompozicija III). Vlada Todorović je nešto složeniji i koloristički bogatiji nego ranije; uz ova osveženja i njegova egzekucija inklinira ka jednom finijem i znatno artikulisanijem tretmanu. Branko Protić i Mića Popović su na visini svojih reneome, svaki na svoj način pronalazi dalje puteve u osvru enformela, s tim što je prvi klasičniji u izboru sredstava, to će reći pikturalniji, dok je drugi izraziti predstavnik naturalističkog strukturalizma.

Ozbiljne rezultate postižu i Rado-

LIKOVNI PRILOGI U OVOM BROJU EKSPONATI SU SA OKTOBARSKOG SALONA

Boško Risimović:
HLEB I VINO

mir Damjanović, u svojoj već poznatoj autentičnoj koncepciji, kao i Mladen Srbinović.

Pored ovih pomenutih imena istakli bismo i vajare Matiju Vukovića, Miru Jurišić i Momčila Krkovića, zatim grafičare Bogdana Kršića, Boška Karanovića, Miodraga Rogića, Marka Kremenovića i crteže Dragana Lubarde.

Po svemu onome što je pokazao Oktobarski salon 1963. godine, moglo bi se reći da se naša umetnost kreće već određenim putevima, bez većih oscilacija i devijacija. Međutim, Salon nije bio u stanju da pokaže u dovoljnoj meri pravo lice naše umetnosti, podrazumevajući i njenu vitalnost.

MICA POPOVIĆ

Salon moderne gamerije

IME BEOGRADSKOG umetnika Miće Popovića dobro je poznato celoj našoj kulturnoj javnosti. Dobitnik nekoliko nagrada za slikarstvo, on je jedan od onih slikara koji su se prvi uključili u savremene tokove apstraktnog izražavanja. Mića Popović se i ovog puta predstavlja u znaku najodlučnijeg tretmana u okviru tzv. strukturalnog slikarstva.

Usvajajući tu i takvu koncepciju nefigurativnog slikarstva, i Mića Popović je pošao ka novim ciljevima, a time se i sam našao pred ozbiljnim problemima karakterističnim za ovu umetnost u celini. Naime, novim sredstvima, novim materijalima treba stvoriti ne nov izraz u smislu preobrazaja prirode, ili njene redukcije, nego stvoriti „novu prirodu“ — prirodu slike, uslovljenu i potčinjenu materiji, njenoj strukturi koja je stvar, a u čijem se konkretnom podneblju i završava, ljubomorno čuvajući svoju autohtonost reklo bi se čak i od autora. Jer, ono što je naročito evidentno kod slika Miće Popovića, to je da one žive jednim specifičnim životom u kome je očigledna drama, drama slike, čiji proces radanja i odumiranja kao da podleže unutrašnjim kretanjima materije, koja se čini netaknuta ljudskom rukom. Međutim, bez obzira na ovaj utisak, Mići Popoviću pripada pravo stvaraoča u podneblju takve koncepcije, koja on sigurno i lucidno interpretira s velikim osećanjem prema onome šta se hoće i s ne manjim znanjem da se to realizuje.

Ideje Miće Popovića, njegova kreativna sposobnost, nalaze puni smisao kroz upotrebu anti-pikturalnih materijala (lima, kamena, peska, bitumena i sl.), koji u novoj konstelaciji, svojom nepromenjenom strukturalom, potpuno prerastaju u novu vrednost, u uzbudljivu likovnu senzaciju bremenitu neukrotivom snagom suprotstavljanja oporih metalizovanih površina prema korozivnoj i reljefnoj strukturi i njenim pomeranjima. Na taj način srušen je svaki tradicionalni iluzionizam slike, a dovedeni smo na ishodište egzistencijalnih problema materije, u užem, i ljudskih problema, u širem smislu.

Ako je ranije izrečen utisak da slika Miće Popovića odišu samorođnošću, određenom autonomijom, time se nikako nije htelo reći da su one samo stanje za sebe, da predstavljaju smisao za sebe, niti je to značilo negaciju autora. Ne može se prenebregnuti činjenica da intenzitet ovih slika raste srazmerno intenzitetu misli i veštine Miće Popovića, koji ih je sačinio i podario kvalifikativima likovnosti, jedne nove plastične forme čiji su, možda, ovo vrhunski dometi.

Vladimir ROZIC

Fedor Soretić: SREMSKO SELO

film

PRAVI KRAJ RATA

Film „RADOPOLJE“
Stoleta Jankovića

TRAGIČNOST radopoljskih žena ne taloži se samo u osami mrtvih zidova već i u okamenjenim emocijama, odnosno u težnji da se sećanja i bol preobrazu u trajanje jedino moguće realnosti.

U ovom trenutku gotovo nemoguće je izbeći oživljavanje utisaka koje je, davno u nama, ostavio onaj jednostavni i potresni dokumentarac Crne marame, u kome je diskretno oko kamere uspeo da sve to spretno uhvati i zadrži u kadru. Zbog toga se, sasvim prirodno, od reditelja Stoleta Jankovića i njegovog scenariste Arsena Diklića očekivalo da neće ostati na ilustrativnu mučnina i bizarnosti kojom je neosporno bremenita faktografija ovako deformisanog ambijenta (žene u popaljenom selu bez muških glava). Preciznije — estetičko oblikovanje sadržaja moralo je nužno da preraste u filmsku poemu o pravom kraju rata, o snazi čoveka da svoju sudbinu prihvati kao podsticaj u traganju za životom u sebi samom i tamo gde se još juče činilo da ga je zauvek nestalo.

Međutim, po svemu sudeći, za autore Radopolja ovo su bili previsoki

umetnički zahtevi. Kako drugačije objasniti da scenario u dramaturškom pogledu ne donosi ništa novo i, čak, poražava svojom arhaičnom konstrukcijom. Zar mu je jedini cilj razapinjajuće kolektivne drame na tanke žice kako bi se na povišenoj emotivnoj neposti zadržale što duže pažnja gledalaca? Verovatno otuda i ona velika nelogičnost u kompoziciji filma: dok se na jednoj strani svim sredstvima opravdava zalaganje za obnovu razrušenih ognjišta, na drugoj se pušta devojčkama da u histeričnom očajanju zauvek napuste selo. I to upravo u času kada su konačno stigli ljudi da obnove Radopolje! Iz toga nije teško izvući zaključak da autori ne veruju u vitalnost radopoljske tradicije

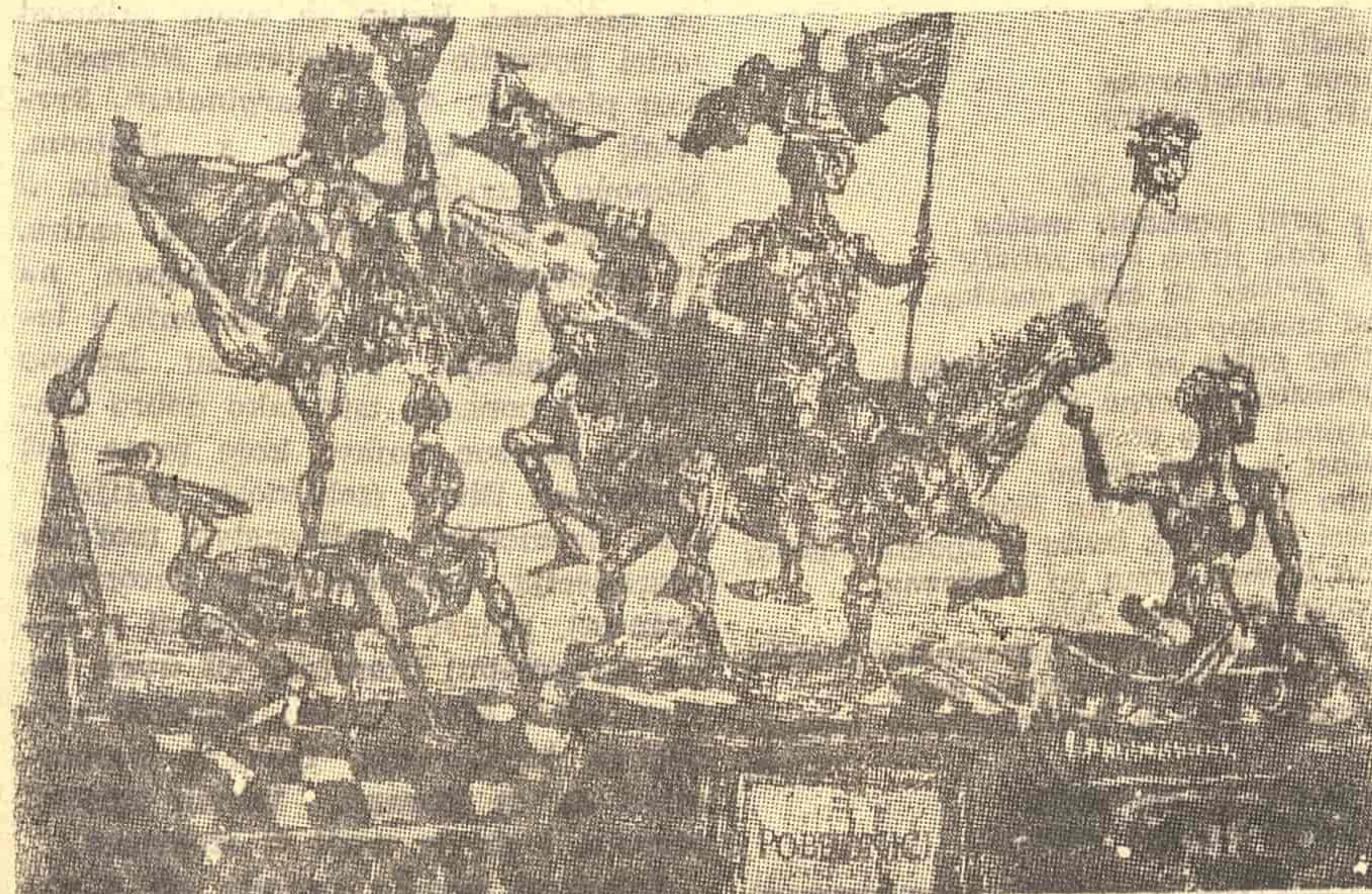
ili, što je još poraznije, nema stvaralačkog poverenja u snagu ovih napaćenih žena, njihovu budućnost koja mora da izraste upravo iz njih kao simbola ratne pustoši.

Na sve to upućuje i jedan epizodni lik fiksan van Radopolja, ali na neki način stalno prisutan u njemu. To je „Čovek bez čavala“, demobilisani borac koji satima i danima stoji pred narodnim odborom i moljaka bar kilogram eksera kako bi podigao svoju razrušenu kuću. Veliko je pitanje da li taj izmučen ratnik uopšte ima u ovom beskraju kršu svoju uvalu. Možda je to samo čežnja za mirom, potreba da se rat zaboravi i ponovo nađe sloboda i budućnost. Zato, šta prirodnije nego da takav čovek, kao

divan simbol završetka rata, kada već ne može da dođe do svoga gnezda, krene u Radopolje i tamo obnovi neku kuću — dakle na mestu gde život ipak postoji kao realnost. Time bi drama dobila svoje puno opravdanje i smisao, a prirodni kontinuitet života i u samom nagoveštaju postao i te kako doživljena stvarnost.

Scenario Arsena Diklića bio je veoma težak za vizuelnu interpretaciju. Jer, svojim nepreciznostima navodi režiju na lutanje od poetskih stilizacija do običnog naturalizma. Zbog toga Stoletu Jankovića i ne polazi za rukom da materiju filma podvrgne strogom stilskom odmeravanju u ekspresiji čiji će svaki element imati ne samo tačno precizirano značenje već, što je možda još važnije u filmovima ovog žanra, i snagu bez koje je nemoguće treptaje života učiniti ubedljivim i stvarnim. Za delo takvih pretenzija potrebno je danas daleko više artizma, smelosti i sluha za moderna misaona i estetička uopštavanja s obzirom da poigravanja s ljudskim slabostima odavno nisu sasvim pouzdan način da se dođe do filma postojanijih vrednosti.

Time, naravno, ne želimo da umanjimo izvesne vrednosti filma. U Radopolju ima znakova koji nedvosmisleno potvrđuju umetnički razvitak i sazrevanje Stoleta Jankovića. Da su, kojim slučajem, iskorišene sve potencijalne mogućnosti radopoljske teme bio bi to, u svakom pogledu, verovatno veliki film. Ovako — sve je ostalo u našim klasičnim rasponima oduševljenja i razočaranja. (P. V.)

Bogdan Kršić: POBEDNICI

Nastavak sa 1. strane

Djelo je postalo i svakim časom sve više postaje nepreskočiv bedem između života tijela i života duha. A kad bi im to pošlo za rukom, sigurno je da bi s one strane bili pogrdeni, možda i kamenovani. Opravdano, jer iznervirajuća važnost poruke, skrivite zasluženosti slavlje što je bitka dobijena. Njihova je sudbina da budu spoj između srca i razbojišta kao što je sudbina palih uvijek tovala njihovu. Lanac uzročnosti ne smije se prekinuti: slavije pobjede mora biti potpuno, treba mu se pokoriti zbog sebe i svih učesnika u njemu. Duša zavjetovana djelu više se ničim ne da i ne smije iskučiti. Može se samo izmiliti njena novog vlasnika da joj produži vijek, da razmakne cilj od polazišta i da je tako sasvim ujarmi u djelo, da je iscrpi potpuno. Još se sada samo može govoriti o odnosu volje i duha, tj. volje i djela u koje se duh pretočio. Kad se sasvim poklopie znak je, da su pjesnikovi dani odbrojeni. On se čitav dao. Uzidan u smisao jezika kojim je pjevao i sudbinu naroda kojemu je pripadao, a to je jedno te isto, ulazi u krv zemlje, govori pejažom svoje domovine. Sjetimo se Njegoša i Ujevića. Uz to jedna napomena: stvarajući, stvarali su sami sebe. Ali samo do stanovite granice, do momenta kad im riječ dobi proroksko i molitveno značenje. Jer poruka nije ista onda kad je pjesnik prima i onda kad je predaje. Njen smisao od polazišta prema cilju raste obrnuto proporcionalno smislu pjesnikova, glasnikova života. Nosioca biva ma

V. Veličković: VELIKO STRASILO

TRI OBLIKA PJESNIKOVE SMRTI

koji očekuju vijest? Ako je tako, onda je već ovdje nenadoknadivo okasnilo lišivši se principa da je stvaranje moguće isključivo onda kad sebe stvaramo, kad rastemo ili kad se uništavamo, svejedno. Razdvojišvi ova dva korelativa, njegov život i njegovo djelo stadoše u opreku. Početak promašaja na ovom je stajalištu. A križ odavde do Golgote postaje nesvrhovit. Konac tragedije ne može uroditi katarzom, prije bjesomučnim skrgutima. A sve je bilo na dohvatu i toliko sigurno! Djelo je ipak izostalo i stvaraoća mlmoišlo mjesto koje mu u povjesti pripada. To će mjesto zauvijek ostati prazno kao znak da se nešto nije dogodilo. I kad god se prema njemu okrenemo, osupne nas praznina i zaglušni vapaj za tvrbom koja sada nije nigdje, koja podsjeća na duh osuđen da vječno luta ispaštajući grijeh koji se ne da ispostiti. Jer nositi poruku i zaboraviti je isto je što i na određite stići njem. Ponavljam: ne stoga što bi pjesnik bio nemoćan za toliku stazu, nego zato što se prerano uzoholio, što je istovremeno računao na mogućnost i snažna djela i produžena života: uplašila ga je nužnost smrti nakon saopćene vijesti o pobjedi. I da li je sada, pitamo se, pjesnik utam prošao kroz život time što mu se desilo pa nije sačinio obećano djelo? Možda. Ali isto tako: njegov je promašaj daleko viteškiji od ostvarenja za koje se ništa nije žrtvovalo. Je li moguće ikakvim argumentima s uvjerenjem potpisati presudu pogrešnu pjesniku? Teško. Jer su olakšavajuće okolnosti tolike i takve da je optužba apsurdna, premda krivnja činjenično čak postoji. Ali ne što bismo je mi konstatirali, nego što se ona poistovetila s pjesnikom. Ničega više u njemu nema čime bi se on okkupio. U najboljem slučaju još postoji volja da se krivnja uništi, da se svijetu, onom koji je očekivao vijest, više ne gleda u oči. I nužno slijedi smrt od vlastite ruke ili prizvana slučaja, kad se već zblilo da je izostala ona posvećena djelom. Skončanje dijametralno suprotno onom prvom, smrt koju pjesnik nije upriličio pjesmom, koja ga zaskače ne kao nagrada, već kao kazna. Tu je konac tragedije, a

katarza se može otjelotvoriti jedino kroz nas svjedoke. Mi tako bivamo pjesnikovim osvjetnikom, a on našom opomenom.

I naposljetku: je li strpljenje ono što uljeva nadu da će pjesma biti sretno okončana i je li nada ono što pjesnika dovodi do pjesme, što ga pretače u pjesmu? Strpljenje, nada i poniznost. A zamislimo one koji o svemu tome ne imadoše vremena ni pomisliti, a kamoli promisliti i odvagnuti, koje je od početka rukovodio jedino nagon duha u akciji do samouništenja. Ovdje je klica trećeg oblika pjesnikove smrti. Nastranu svaki fatalizam, ali roditi se s duhom već unaprijed određenim za žrtvu, ne imati vremena odmjeriti put od polazišta do stajališta, od stajališta do smrti, garantira tragediju. Bačen u život da ga vidi i iskaže, ali lišen mogućnosti da se uvjeri u ono što je vidio, pjesnik omamljen novim žudnjama hita svom svršetku ni ne teći udes što ga tako sigurno čeka. Ovdje više nema vremena da se stvara život stvarajući djelo. Korelacija je sasvim izostala od samog početka: život i pjesma su jedno: sebeneznanstvo. I ne zna se zapravo tko od koga živi. Most između pjesnika i svijeta uopće ne postoji, a toliko je nužan, jer pjesnik je ovdje svijet i svijet je u njemu. Ipak tako dugo ne može, takva je ravnoteža privremena. Glas koji nosi nije potpun, jer bitka još nije završena, on se

CRNE ZASTAVE SLOBODE

„NA RUBU PAMETI“ Miroslava Krleža — „KIŠE PROFESORA NOJA“ Jovana Mihailovića

RETKO SE DOGADA da naše interesovanje za celovitost scenske vizije spontano preraste okvire umetnički komponovane i nadahnete predstave kao što je *Na rubu pameti* u režiji Mate Miloševića, a na pozornici Jugoslovenskog dramskog pozorišta. Ta potreba za još potpunijim suočavanjem sa apsurdnošću i haosom jednog grozomornog sveta i njegovom otrovnom etikom može se shvatiti samo kao imperativ piščeve reči da se nađemo i s onu stranu njenog značenja i smisla.

Na toj relaciji morali smo se raziči sa autorom adaptacije Verom Crvenčanin. Jer, ona se sva usredsredila na to da ovu neobičnu knjigu, bez obzira nazvali je romanom ili esejom, uklopi u standardne sheme scenskih stilizacija. Zanita melodijom reči, Crvenčaninova se zadovoljila time što ih je po svom izboru izdvajala iz grozničavog, bujnog i do očajanja gorkog monologa i, odmah zatim, pedantno nizala kroz upravni govor u dijalogizirane monologe.

Svet kome se tako suprotstavlja Doktor, kao glavna ličnost, stilizovana je masa, hor marioneta i kreatura. Otud forma, kojom se Mata Milošević služi pri njihovom prezentiranju, nije toliko nova koliko u ovakvoj adaptaciji jedino mogućna. Samo — da li je takva stilizacija dovoljno inventivna i duboka da bi otkrila jezivu grubost koja stoji iza svake groteske?

Čini se da za snalaženje u ovako stravičnom košmaru to ipak nije do kraja pouzdan i efektan metod identifikacije. Potrebno je daleko više stabilnosti kako bi čak i površno kari-

kiran oblik ličnosti mogao da obeleži izvitoperenu nakaznost njihove suštine. Time se prevazilazi deskripcija, opisivanje događaja i činilaca drame, pa više nije ni primaran naš odnos prema likovima već, pre svega, prema njihovim međusobnim vezama unutar mehanizma kao izraza te podmukle stvarnosti.

Mata Milošević je, i mimo dramatičacije, osenio tu duhovnu strukturu Krležinog teksta. Zato u psihološkoj analizi Doktor ispada iz kruga i postaje pojam stranog tela prema kome se ostali svrstavaju u kompaktnu i netrpeljivu masu. U svem tom osećaju su elegantni i umešni prsti sposobni da iznađu čitav niz zanimljivih vizuelnih rešenja unutar same stilizacije (večera kod Domaćinskog, šetnja uznemirene gospode, trenutak tišine pod kišobranima, vešto korišćenje rotacije i zverinjak na kraju) — u svemu stešnjeni krug kao obruč misli, navika, ponašanja i shvatanja.

Ne treba zaboraviti, međutim, da se mentalitet društva ne iscrpljuje samo u formalnim okvirima kruga već i moralu mase kao sredstva za uspostavljanje odnosa među ljudima. Taj moral je, po Krleži, alergičan na svako individualno shvatanje i traži slepu pokornost volje i razuma. U modernim sociološkim interpretacijama ceo pritisak, kojom je izložen Doktor, mogao bi se izraziti kao „dirigovana agresija mase“. Samo tako ove posuvraćene ličnosti neće ostati na nivou navinog, komično-grotesnog pamfleta, već će postati izraz snage obmanutog ubeđenja, a Doktorov monolog izazov agresivnosti određene klase kaputaša. Nije li to Krležina želja da se, istovremeno, izmeri stepen brutalnosti celog tog društva i robusnost kojom je ono spremno da se baci u borbu za stečene privilegije?

Milošević taj krug vidi i analizira isključivo kroz radozno uzbudjenje Krležinog junaka. Zato se na trenutke čini da taj svet postoji samo zbog tog uzbudjenja i da se suprotstavljanje jedino izražava kroz nekakav emotivni verbalizam kao psihološku evoluciju otudene jedinke. Ljuba Tadić u ovakvoj postavci uspeva da ostane veran tom radoznom uzbudjenju i daje ga u posebnom pripovedačkom, dociranom maniru. Zato njegov Doktor nije uvek pokazivao ovaj oslobođeni revolt, teskobu, a ni subjektivnu sliku haotičnog društva koje nam opisuju u svom monologu večeri. Pa ipak, može se reći da je bilo više srećnih okolnosti u kojima je Tadić našao sebe kao glumca i koje su mu, noseći ga, pomogle da se pomoću svog umetničkog instinkta domogne patetičnog ljudskog granja i nespokojstva.

Milo Dimitrijević: ENTERIJER

filozofija

ODLSKE I SLABOSTI TEORIJSKOG ČOVEKA

I ma oblik života poznat pod imenom racionalizma, oblik života teorijskog čoveka, koji smatra da se samo pojmovnim ili racionalnim mišljenjem dolazi do saznanja, i koji saznavanje postavlja kao najvažnije ispoljavanje ljudske prirode. Ovaj oblik života ima ponekad i metafizičko zaleđe, jer uzima da je osnova sveta neki um, neka ideja. Po njemu, svrha života može se sastojati samo u tome da se čovek snažni u sredini u kojoj postoji i onom što mu je dano, dakle da posmatra oko sebe život i prilike i da se u tome snažni. Ovo snalaženje može opet imati sasvim teorijsko obeležje, kao čisto saznavanje, i tako nastaje ideal naučnika, ali može imati i izvesno praktičko obeležje, i pri tome se vezuje s utilitarističko - eudemonističkim motivima. Osim toga, kad se ovaj tip racionalizma prenosi u oblast delanja, on može umu

prispisivati izvesnu snagu za ostvarivanje etičkih vrednosti.

U radikalnom, ekstremnom obliku on je zastupljen u Sokratovu stavu: „Niko ne greši svojom voljom“. Svako greši zato što ne zna kako je pravo, a ne zato što neće pravo; ljudskim delanjem ne upravlja volja nego razum. Kad čovek odneguje i usavrši razum, kad stekne pravo znanje, odmah će znati šta je pravo a šta nije; vrlina je znanje i mudrost. Jer vrlina se sastoji u tome da čovek hoće dobro, a nikoga nema ko ne bi hteo dobro, samo ako zna šta je dobro. A ko dobro hoće i dela, njemu je dobro, on je srećan i blažen.

Ogledajmo posebice pojedine od tih oblika.

Uzme li se da je saznavanje najviša funkcija ljudskog duha, onda ovo mišljenje u svom blažem ili realističnijem obliku ne zaoštava, doduše, suprotnost između subjekta i objekta, ali ono saznavanje i uopšte ceo razumski rad smatra samo sredstvom za čovekovo snalaženje u realnim prilikama i za uživanje u njim. Potreba toga snalaženja i uživanja opravdava se korisnišću i težnjama za uživanjem. Sva saznanja služe isprva za podmirivanje potreba za održavanjem fizičkog života, za dobijanje spoljašnjih uslova postojanja. Iz životnih potreba razvile su se sve nauke: botanika, na primer, iz traženja korisnog i lekovitog bilja i potreba farmacije i medicine; geografija iz traženja putova radi poznavanja zemlje u interesu trgovine i saobraćaja; geometrija iz praktičkog merenja zemlje, nivelisanja i omeđivanja; astro-

nomija iz praktičke potrebe podele vremena i orijentisanja u prostoru i vremenu, i prve mere dalo je poznavanje hoda sunca, meseca i zvezda. Saznavanje je, dakle, na neki način svetlost koja čoveku služi za pravo osvetljavanje predmeta. Ono stoji u službi eudemonističko - utilitarističkih zahteva života. U takvu shvatanju život je svagda za rad čula te ima izvesno realistično obeležje.

II.

OVO STAJALIŠTE može, možda za izvesne svrhe života biti podesno, ali ono nije dovoljno da celom životu dā smisao i vrednost. Na tome stajalištu može se ceniti oština razuma, može se uvažavati njegova hitrina kako se ispoljava u dovitljivosti, prevejanosti i lukavosti, ali ako razum i njegova delatnost treba da služe zadovoljavanju utilitarističko-eudemonističkih potreba u njihovom sasvim praktičko - realističkom smeru, onda je čovek očevidno u opasnosti da ne shvati vrednost razuma i uma po sebi, onda dolazi u opasnost da vrednost nauke ograniči samo na praktičku korist.

Ovaj tip života nije, doduše, zastupljen u naučnim sistemima, na primer u filozofijskim, ali je to više tip života kako ga zamišlja prosečan čovek i ljudi praktičkih zanimanja. Ako se razumska aktivnost jednom obrati sama sebi, dakle ako se ona oslobodi službe u koju je stavlja prosečan čovek, onda se oblik života ponajviše prebacuje u jednu krajnost u kojoj je suprotnost subjekta i objekta, vidljivog i nevidljivog sveta, povisuje toliko da u toj suprot-

nosti realni elementi sasvim iščezavaju. Tada ideal života postaje čisto teorijsko saznavanje i gledanje, znanje dobiva vrednost samo po sebi kao znanje, a iz toga onda u etičkom pogledu ponajviše proizlazi zanemarivanje čulnog života, štaviše i negacija života ukoliko je on uz čulnost moguć. Primer takva života crta Platon u *Fedonu*, gde on na usta Sokratova, kaže: „Ne bi li (tj. saznanje svake stvari), dakle, naj čistije učinio onaj koji bi u najvećoj meri samim umom pristupio svemu, a ne bi se u razmišljanju oslanjao na vid, niti bi potezao ijedno drugo čulo pored poimanja, nego bi čistom mišlju, samom po sebi, pokušavao da dokučuje svako biće samo po sebi, oslobođen što je moguće više od očiju, i ušiju, i celoga tako reći tela, jer ono dušu zbuñuju je i ne da joj, kad je zajedno s njom, da postigne istinu i saznanje?... I dok živimo, bićemo, kako se čini, znanju najbliži onda ako se budemo, koliko je god moguće, klonili saobraćaja s telom i dolazili s njim u zajednicu samo utoliko ukoliko je bezuslovno nužno, i ako se ne budemo ispunjavali njegovom prirodom, nego ako se budemo čistili od njega, kao što je prilika, zajedno s drugim čistotama i saznaćemo sami po sebi sve što je po sebi često i jasno; a to je zaceo istina.“

Pored svoje jednostranosti, ovaj oblik racionalizma sadrži jednu vrednost koja treba da se istakne. Ta vrednost sastoji se u tome što se teorijskoj aktivnosti pridaje samostalnost, što se ceniti po njegovoj naročitosti, dakle ne samo kao sredstvo nego i kao svrha. Umne sposobnosti imaju vrednosti ne samo zato

POZORIŠTE

O OSNIVAČU SRPSKIH
POZORIŠTA

RADOMIR IVANOVIĆ u dvobroju 4-5 časopisa Narodnog pozorišta u Tuzli oživljava ličnost Jovana Đorđevića, oduševljenog pozorišnog radnika koji je gotovo ceo svoj život posvetio radu u pozorištu i za pozorište. Međajući dva različita metoda pisac ovoga članka prikazuje delatnost Jovana Đorđevića oko osnivanja teatra u Novom Sadu i Beogradu. Da Đorđević u tom radu ima jednako od najvažnijih i najznačajnijih mesta činjenica je koju ne treba posebno podvlačiti. Ono što je novo u Ivanovićevom članku jeste sistematski sredena građa o svim vrstama poslova koje je Đorđević oko pozorišta radio i o svim akcijama koje je preduzimao da bi se pozorišta posle osnivanja održala. U tom smislu Đorđević je značajan ne samo kao pozorišni organizator nego i kao pozorišni pisac, iako njegove drame nemaju neke veće (ni književne ni pozorišne) vrednosti. Njegov značaj kao dramskog pisca je u tome što je jedan od tvoraca nacionalnog repertoara u vremenu kada su srpska profesionalna pozorišta pravila svoje prve, još nesigurne, početničke korake. O tim Đorđevićevim naporima Ivanović je pisao s neprekivenim simpatijama i toplinom i nežnošću koju bismo češće želeli da srećemo u portretima značajnih kulturnih pesnika iz prošlosti. Gotovo čitavo Đorđevićevo delo predstavlja promašaj i, ako bi se ono sudilo po onome što nama danas kazuje, mi bismo za njega mogli da nađemo malo lepih reči. Ali taj veliki promašaj bio je u svom vremenu neobično značajna pojava i osećanje pravičnosti nalagalo je da se tom podvignu odušno priznanje bez obzira na to što je vreme go-

tovo sve što je Đorđević na polju literature uradio odnelo u nepovrat. Prikazujući Đorđevića, koji je značajniji po ulogu koju je odigrao nego po vrednosti dela koje je iza njega ostalo. Ivanović mu je tačno odredio mesto u našoj kulturnoj istoriji kao „oca“ srpskog pozorišta i jednog od najznačajnijih delatnika na polju kulture u kulturnoj i istoriji našeg XIX veka, koja ipak nije tako eskuдна i siromnašna kako Ivanović olako tvrdi.

Ovaj časopis ima jednu lepu tradiciju da raspravlja na svojim stranicama o nizu praktičnih pozorišnih problema o kojima se van stručnih časopisa ne može raspravljati. U ovom broju „Pozorište“ objavljuje i zanimljiv i instruktivan napis Branka Stefanovića „Razvoj i vještina pozorišnog osvetljenja“. Interesantne pri-

Risto Stijević:
TOALETA

loge za istoriju pozorišta predstavlja i članci Ilije Miličina „Krlježa na makedonskim pozorištima“ i završetak studije Raška Jovanovića „Pozorišta u Srbiji i Krlježine drame“. Izlaganja dr Branivoje Đorđevića iz teorije pozorišne dikcije nesumnjivo su korisna i iz njih mnogo što mogu da nauče i naši najbolji glumci, od kojih i oni vrhunski ne umeju uvek pravilno da govore na sceni.

(P. P-6)

nom. U nekim delovima ove autobiografije ima i stila i načina iskazivanja, pa i psihoanalize veoma slične piscima anti-romana. Oni odlomci koji govore o viziji Smrti, kako nju zamišlja dečak, podsećaju na Natali Sarot. A možda je to i jedini savremen način prikazivanja nekadašnjih romantičarskih alegorija.

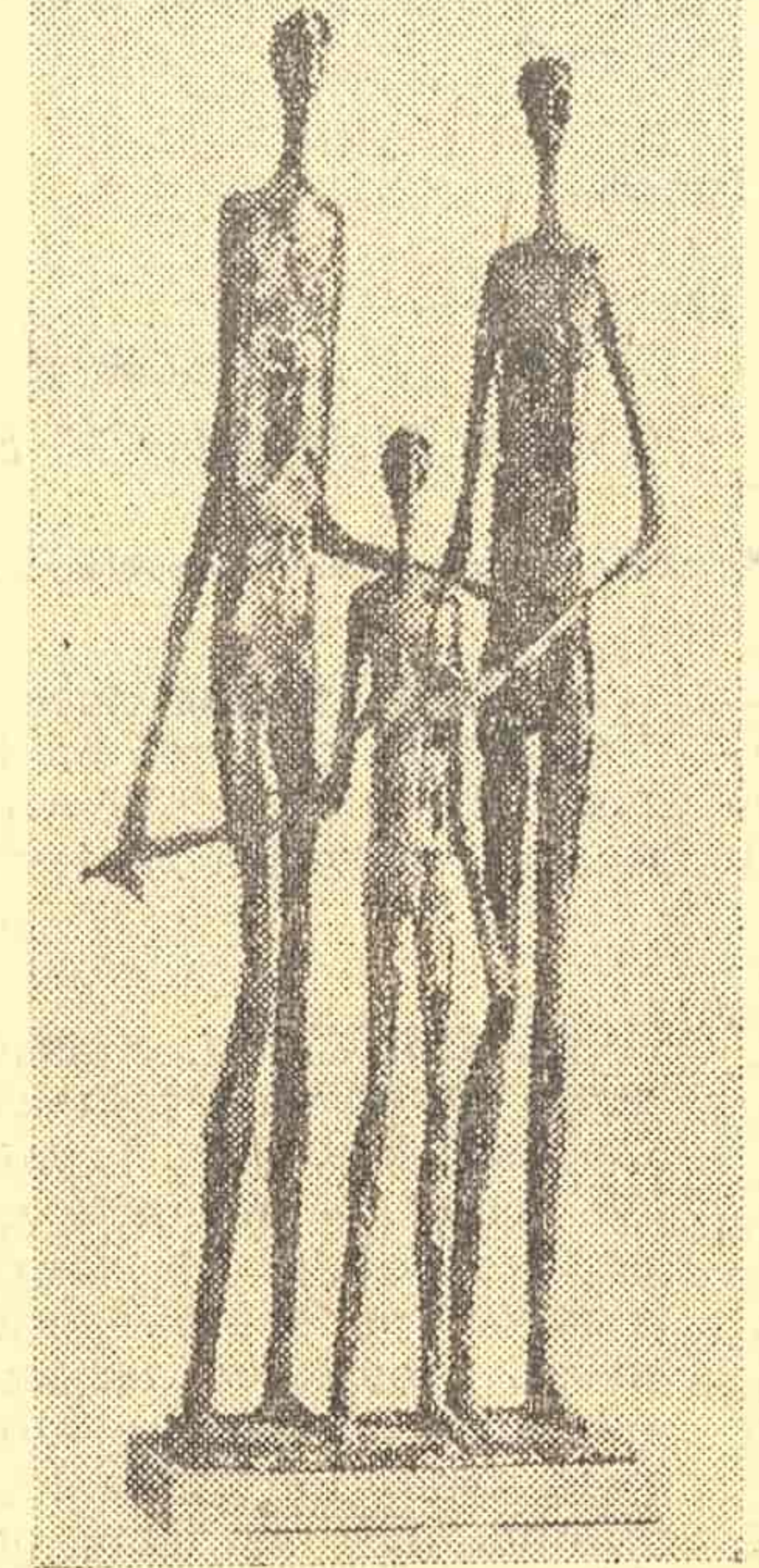
Kroz svoj malo teški stil, germansku rečenicu filozofa i polemičara, Sartr, daje pregršt divnih detalja, majstorskih zapažanja. Tako, jednom ne palubi broda na Lemanskom jezeru, najlepšem na svetu — kako sam Sartr kaže — jednom divnog sunčanog jutro dok su se oko snježne planine rumenile najlepšim purpurinom, jedan stari gospodin sedeo je pored njega na svojoj koferu i gledao netremice u svoje zgrčene noge; ni jednom nije podigao oči da pogleda u onu lepotu oko sebe. Bio je to filozof Bergson — on nije nalazio za potrebne da pogleda oko sebe, već samo u sebe. Sličan je njemu u svojoj autobiografiji i — Sartr! (N. T.)

L'ITALIA CHE SCRIVE

KVAZIMODO I POSLERATNA
POETIKA

U UVODU za ovaj napis Gjetano Skalalandre smatra da nisu dovoljno ocenjeni i zapaženi Kvizimodovi kritički spisi i razmišljanja o poeziji objavljena u posleratnim godinama. On smatra da je to najznačajnija „poetika“ koju je jedan italijanski pesnik stvorio u tom periodu, bilo kao objašnjenje smisla i orijentacije vlastite poezije, bilo kao ukazivanje puta drugima. Ključne ideje Kvizimodovih meditacija nisu brojne ali su jasne i proizlaze iz jedne poetike sa poetskim hermetizmom, ali i sa svakim pokušajem potpunog filozofskog odeljenja pesnika. On se zalaže za pesnika kao „individualnost“, za poeziju koja se rodila u prvim posleratnim godinama i koja se izražava jednim jezikom novim u odnosu na prethodni hermetizam, takozvani „tradicionalni stil“ traži od pesnika da ustara na postojeći red i da silazi među mase iz usamljenosti koju mu je nametnula politika i literarni konformizam, da izbegava internacionalizam i ostane veran tradicijama svoje nacije.

Ova delatnost Kvizimodova počela je još 1946. esejima „Sa vremena poezija“ i „Čovek i poezija“. U prvom istupa protiv mišljenja da je poezija „ancilla filosofije“, jer ona nije dokument nego osećanje c

Jovan Soldatović:
BELEZENJE COVEKA ILes Temps
Modernes

RECI

U BROJU od oktobra ovaj ugledni časopis, na uvodnom mestu, donosi na 70 strana sitnog teksta početak autobiografije Zana-Pola Sartra. Tih 70 strana donose samo biografiju sedam prvih godina života. O ovom novom delu Zana-Pola Sartra bilo je već reči u francuskoj štampi i pominje se da će čitavo delo imati preko 600 strana teksta. Zašto je Sartr nazvao ovaj prvi deo svoje autobiografije „Reči“? Bilo nam je jasno tek posle 30 pročitanih strana. Mnogi ljudi na razne načine počeli su da gledaju i shvataju ovaj svet i život u njemu. Neko kroz događaje, neko kroz ljude ili slike: Sartr, po ličnom priznanju, kroz knjige, odnosno kroz reči. „Strane knjiga — kaže on — bili su prozori kroz koje sam ja gledao svet, i sve u njemu. Tako je bilo moje detinjstvo!“ Još kao dete, čim je naučio da čita, Sartr je najviše voleo da prelistava Larus i velike enciklopedije. Njegovi roditelji uživali su u tome. „Hoće da se obrazuje“, mislili su oni. U stvari — Sartr sam kaže — tražio je kratke sadržaje velikih dela, drama i romana, da vidi samo u čemu je događaj.

Sa materine strane Sartr je potomak porodice Svajcer, koja je dala dobro poznatog humanistu, i ta stara alžaska porodica, koja je proizišla iz

Odlike i
slabosti
teorijskog
čoveka

Nastavak sa 7. strane.

menima; kao što se svaka istina javlja prvo kao tamno osećanje, kao snimka, dok nije donjije osvetljena svesnim razumom, tako se i

nepravo, pravda i nepravda prvo osećaju i prvo kao osećanje deluju, dok se donjije ne razbistre do čistih, naučnih pojmova“ (Principi teorije Proporcija u istoriji, Beograd, 1898, str. 78, 79, 81).

Princip kulture ne sme da bude samo savladavanje spoljašnjeg sveta razumskim radom, snagama intelekta, tehnicizam i mašinizam kao rezultati hipertrofije intelekta, nego smisao za celinu života i nalaženje ekvivalenta u razvijanju srca, jedinstvo svih funkcija čovekove svesti. U svakom činu saznanja treba da se ispoljava cela čovekova duhovna organizacija. Ako neće da saznavanje bude spekulacija koja se potuđila od celine života, nego

rad mišljenja koji će unapredovati plastičnu snagu života, onda intelektualizam treba da napusti svoje izdvojeno stajalište, pa da pokuša ljudsko saznavanje da shvati kao proces razvijanja koji se nužno pojavljuje u razvijanju pojedinačnog individualnog života i ljudskog društva i učestvuje u opštem razvijanju života i utiče na nj. Sve ono što je teorijski čovek hipertrofijom intelekta stvorio i stvara, sva ona brda apstrakcija i shema, tehnicizama i mašinizama, liči na one ostrvske naslage što su nastale od krečnih ljusaka mrtvih radiolaria. Svaki organizam izlučivao je iz sebe kreč i, po svojem opredeljenju, obavijao se krečnim

oklopotom, pod kojim se naposljetku ugušio. Preostale su samo stene napravljene od toga kreča, i one vekovima govore o životu koji se ispunio i u ta brda skamenio. Da li su te stene slika i sudbina intelektualisanog ljudskog života?

Pravi princip kulture i osnova istinskog čoveštva nije zaustavljanje pri negovanju intelekta, jer svet ne prestaje onde već prestaje intelektualno saznanje, nego nepodeljena i puna ličnost koja ovačepuje živu stvaralačku sintezu duha i života, usklađivanje racionalnog saznanja sa svima ostalim saznanjima mogućnostima, njihovo uza-

Henri
MILER Odlomci

DUŽ SVETOG PUTA, od Dafne ka moru, nekoliko puta bio sam na ivici ludila. Stvarno sam počeo da trčim uz brdo da bih se zaustavio na po puta, pogoden užasom, pitajući se šta me to obuzelo. S jedne strane je kamenje i šipražje koje se ističe mikroskopskom jasnošću; s druge strane je drveće kakvo se vidi na japanskim grafikama, drveće preplavljeno svetlošću, opijeno, velelepno drveće, koje mora da su bogovi posadili u trenucima pijanog zanosa. Duž Svetog puta ne treba juriti automobilom — to je svetogrđe. Njime treba hodati, hodati kao što su ljudi iz starih vremena hodali, i dopustiti celom biću da postane preplavljeno svetlošću. Ovo nije hrišćanski drum; njega su načinila stopala pobožnih pagana na putu za Eleuzinu. U vezi s ovom litijskom arterijom nema patnje, nema mučeništva, nema bičevanja tela. Ovde sad sve govori, kao i pre mnogo vekova, o rasvetljenju, o zaslepljujućem, radosnom rasvetljenju. Svetlost poprima naprirodno svojstvo; ona nije samo mediteranska svetlost, ona je nešto više, nešto neizmerno, nešto sveto. Ovde svetlost prodire pravo u dušu, otvara vrata i prozore srca, čoveka čini nagim, izloženim, odvojenim u metafizičkom blaženstvu koje sve čini jasnim bez poznavanja. Nikakva analiza ne može da pronikne ovu svetlost: neurotičar se ovde za tren oka izleći ili poludi. Same stene savsim su mahnite: one su vekovima ležale izložene ovom božanskom rasvetljenju: one leže veoma mirne i tihe, gnezdeći se sred razigranog raznobojnog šipražja na tlu ogreznom u krvi, ali one su mahnite, kažem, i pipnuti ih znači izložiti se opasnosti da se izgubi dodir sa svim što je nekad izgledalo čvrsto, postojano i nepokolebljivo. Kroz ovu potočinu mora se kliziti krajnje pažljivo, nag, sam, lišen svih hrišćanskih podvala. Moraju se odbaciti dve hiljade godina neukosti i praznovetja, morbidnog, bolesno podzemnog življenja i laganja. U Eleuzinu mora se otići otresen od lopara koji se nakupio vekovima ležanjem u ustajalim vodama. U Eleuzinu se shvata, ako se nikad ranije nije shvatilo, da nema spasenja u prilagodavanju jednom svetu koji je umobolan. U Eleuzinu se postaje prilagođen kosmosu. Eleuzina spolja može izgledati oronula, propala, sa zdrobljenom prošlostju; u stvari, Eleuzina je još uvek neokrnjena, a mi smo ti koji smo oronuli, rasejani, rastaćemo se u prašinu. Eleuzina živi, živi večno sred umirućeg sveta.

Čovek koji je uhvatio ovaj duh bezvremenosti, pristupan svugde u Grčkoj, i koji ga je utisnuo u svoje pesme jeste Giorgios Seferiades, čije je književno ime Seferis. Ja poznajem njegovo delo samo iz prevoda, ali čak da nikad nisam čitao njegovu poeziju rekao bih da je on čovek kome je sudeno da prenese taj plamen. Seferiades je više Azijat nego bilo koji Grk koga sam sreo; poreklom je iz Smirne, ali dugo godina je živeo u inostranstvu. On je spor, prijatan, vitalan i kadar za iznenadjuće podvige snage i okretnosti. On je sudija i izmiritelj sukobljenih škola misli i načina života. On postavlja bezbrojna pitanja na jednom poliglotskom jeziku; zanimaju ga svi oblici kulturnog izražavanja i nastoji da apstrahuje i upije ono što je nepatvoreno i plodonosno u svim ephama. Strasno je odan svojoj zemlji, svome narodu, ne na skučen šovinistički način, nego je ta odanost rezultat strpljivog otkrivanja koje je sledilo godine odsustvovanja izvan zemlje. Ova strast za domovinom naročito je osobina Grka intelektualaca koji žive u inostranstvu. Kod drugih naroda ja sam je smatrao neprijatnom, ali kod Grka je smatram opravdanom, i ne samo opravdanom nego ushićujućom, inspirativnom. Sećam se kako sam jedno posle podne otišao sa Seferiadesom da pogledam parče zemljišta na kome je mislio da sagradi kućicu. Mesto nije bilo ni po čemu neobično — bilo je čak pomalo bedno i napušteno, mogao bih reći. Ili upravo bilo je, na prvi pogled. Nisam imao priliku da sredim svoj prvi trenutni utisak; ono se menjalo pred mojim očima dok me je vodio uokolo, kao naelektrisanu meduzu od mesta do mesta, ushićeno govoreći o travama, cveću, šipražju, stenju, ilovači, padinama, strminama, zatonima, dragama. Sve što je pogledao bilo je grčko kao što mu nikad nije bilo pre odlaska iz zemlje. Mogao je pogledati neki rt i pročitati u njemu istoriju Medana, Persijanaca, Dorana, Minojnana, Altaninjana. Takođe je mogao pročitati u njemu delove pesme koju će napisati u pameći pri povratku dok me saleće pitanjima o Novom svetu. Bio je privučen sibijskim karakterom svega što je susretalo njegovo oko. On je gledao nekako i napred i nazad, činio je da se predmet njegovog razmišljanja obrće i pokazuje svoje mnogostruke vidove. Kad je govorio o nekoj stvari, o nekoj ličnosti ili o nekom doživljaju, milovao ih

ANTIPATIZAM
I OPOHTO RADU ZIVOMIRA
MLADENOVICA „JOVAN
SKERLIĆ I BUGARI“

ORGAN Saveza bugarskih književnika „Literature front“ objavio je, u svome 39. broju 26. septembra, članak „Problemi književne nauke“ koji je napisao Emil Georgijev, profesor Sofijskog univerziteta, povodom V međunarodnog slavističkog kongresa održanog od 17. do 23. septembra 1963. u Sofiji. U trenutku kada su slavisti iz celoga sveta napuštali slušaonice Sofijskog univerziteta, gde je kongres održan, sa osećanjem da su svršili veliki posao i dali nov podstrek svojoj nauci, nije bilo lako reći koliko je kongres doprineo nauci o književnosti, ali se profesor Georgijev ipak kritički osvrnuo na rad Literarne sekcije, u čijem je radu aktivno učestvovao i u kojoj su, po njemu, u stotinama referata pokrenuti mnogi pro-

blemi i ukazano na njihova rešenja.

Između ostaloga, profesor Georgijev se zadržao i na referatima u kojima je bila reč o odnosima među slovenskim književnostima, a naročito o onima u kojima su ispitivani odnosi pojedinih slovenskih književnosti sa bugarskom književnošću, pošto smatra da ispitivanje veza među slovenskim narodima ima veliki značaj, jer raščišćava njihove međusobne odnose, ukazuje na njihove prijateljske veze u prošlosti, na njihove uzajamne doprinose u razvijanju, a da isto tako pomaže da se prevaziđu zablude i nesporazumi koji su se nagomilali u toku decenija.

Znatno deo ovoga članka posvetio je profesor Georgijev referatu jugoslovenskog delegata Zivomira Mladenovića, naučnog saradnika Srpske akademije nauka i umetnosti o kome piše:

„U svom referatu „Jovan Skerlić i Bugari“ dr Mladenović je skupio mnogo materijala i postavio odnos velikog srpskog kritičara i književnog istoričara prema našem narodu na jednu širu osnovu uzajamnih veza između Bugara i Srba od kraja prošloga veka do prvog svetskog rata. Kada je Skerlić umro. Kao što je poznato, u odnosima između Bugara i Srba u prošlosti bilo se nagomilalo vrlo mnogo zabuda, vrlo mnogo nesporazuma. A sve to je nesumnjivo služilo i služilo buržoaskom nacionalizmu, šovinizmu, i uticalo je na pogoršavanje odnosa među bratskim narodima. Raščišćavanje ovih zabuda i nesporazuma stvara mogućnost za nove odluke, u nosi iskrenost, tako neophodno potrebnu za međusobno razumevanje i prijateljski rad u svima oblastima. Razume se da samo istina može da bude zdrava osnova za izgrađivanje dobrosusedskih, bratskih odnosa.

I mi smo tu istinu našli u referatu dr Mladenovića. Ona je odzvanjala kada je on iznosio poglede Skerlića dok je ovaj išao putem Svetozara Markovića. Skerlić je, na primer — kako je izneo dr Mladenović — bio uveren da će posle dugog perioda neprijateljstva i mržnje književnost moći da leži ono što su rđavi političari godinama trovali. Za njega istorija Bugara i Srba „teče paralelno, te nije moguće proučavati jednu bez druge“. U svojoj knjizi „Srpska književnost u XVIII veku“ Skerlić je istakao potrebu da se srpska i bugarska prošlost izučavaju kao celina. Dr Mladenović je citirao konstruktivne reči srpskog književnog istoričara: „Potomci će nam se smejati da Srbi i Bugari, koji su po krvi tako bliski, čija je prošlost ne samo slična no i zajednička, ostaju tuđi, daleki i nepoznati jedni drugima.

Osvetljavanje stava Skerlića prema Karavelovu, koga Skerlić uvvršuje među tvorce srpskoga realizma, takođe nas upućuje na front istine. Sa takvim odnosom prema velikom bugarskom piscu i društvenom radniku Skerlić se uzdiže kao kula svetilja u mraku srpskog šovinizma, koji nešto kasnije bugarskom piscu nije dopuštao pristup u srpsku književnost.

Jovan Skerlić nije ostao do kraja na spomenutim pozicijama. Zanešao su ga uspesi srpske nacionalističke politike. Poznato je da su i velike ličnosti imale svojih zabuda. Ali, zar nije zadatak nauke da utvrdi istinu? Korist od nje u odnosima među narodima tako je velika da ne treba da štedimo svoje snage da bismo na nju ukazali. Vrednost referata dr Mladenovića mi vidimo u istini koju otkriva“. (M.)

Oto Logo:
SKULPTURA XII

„Postoji kod Brehta jedna poetika koja čini da osetimo bedu i nepravdu koje pritisakuju čoveka na zemlji, ne jedne gnomika koja objavljuje rezoluciju o tim zlima.“)

Kvizimodova poetika, kaže Skalalandre, poklapa se sa stanjem duhova u posleratnoj Evropi. Nedostaje joj jedne pravilno osećanje istoricizma što se ne mora tumačiti kao zlo jer Kvizimodo nije kritičar već pesnik, ali se mora uzeti u obzir. Mogu se osuđivati nadrealizam, egzistencijalizam i hermetizam kao pozicije koje su htele da postanu trajni problemi duha, ali ne kao pozicije po sebi istorijski određene i potrebne u periodima u kojima se čovek osećao naklonjen njima. Tako i posleratna poezija, za koju se Kvizimodo zalaže, odgovara jednom trenutku naše civilizacije, ali ne može pretendovati na trajnost. (T. K.)

Umeti misliti dalje od sporta

Pošto saradnik „Ekspresa“ nije imao dovoljno građanske hrabrosti da pod članak „Ima li tajni oko novog stadiona Crvene zvezde?“, objavljen u broju od 19. X, stavi svoj potpis, njegov tekst je postao zvanični komentar lista u kome je objavljen. Kako je, na taj način javna diskusija usmerena redakcijskim kanalima, „Književnim novinama“ ne ostaje ništa drugo već da „Ekspresu“ odgovore u ovoj, prostorno ograničenoj rubrici, koja nikako nema polemički karakter.

Komentator „Ekspresa“, pristalica činjenica koje stoje na „betonskim nogama“, pošao je od jedne činjenice, jednog načina mišljenja, jedne argumentacije koja uopšte nema nogu: „Beograd je milionski grad (?) i mi (?) ne želimo da se u evropskoj statistici svrstamo među gradove koji nemaju stadione za preko sto hiljada (?)“, patetično dokazuje ovaj pristalica milimetarsko preciznih argumentacija. Ove redove, nesumnjivo, mogao je da napiše samo čovek koji i danju danjuje i noću noćuje na stadionu pa, kao prezaspeljene pristalice sporta, ne vidi, neće ili ne ume da gleda dalje od — sporta.

Naš je prostor ograničen da bismo mogli da odgovaramo, red po red, na jedan demagoški komentar koji je (moramo to priznati) daleko bolje i daleko veštije mogao braniti stvar za koju se zalaže. Zbog toga smo prisiljeni da odgovorimo samo na neke od „Ekspresovih“ „argumentata“.

Što se tiče prestiža u evropskoj statistici, ne sumnjamo da bi svaki građanin ove zemlje bio veoma ponosan kad bi mogao da pročita da Beograd ima, recimo, pet stadiona kakve nemaju sve evropske prestone zajedno. Ali bi, isto tako, i ne zbog prestiža u evropskoj statistici, bio mnogo srećniji da su sredstva potrošena na jedan stadion koji je sve samo ne neophodan (ako se već „Ekspresovom“ komentatoru ne dopada izraz nepotreban) uložena u neke druge, mnogo potrebne objekte. Da li je novi veliki stadion neophodniji od nove železničke stanice koja bi se podigla tamo gde danas stoji naše gradsko ruglo; zar on ne misli na decu koja odlaze u školu u nevreme zato što u Beogradu nema dovoljno školskog prostora; zar nikad nije čuo za teške bolesnike koji danima i nedeljama čekaju da budu primljeni u bolnicu i gde je „komfor“, kako to napisao jedan čitalac „Ekspresa“, daleko potrebniji nego na stadionu; zar on ne zna da Beograd nema pozorišta koje bi bilo bar približno evropskim statističkim standardima? Ne misleći na sve ovo on je potvrdio da je potpuno prevideo osnovne intencije komentara objavljenih u ranijim brojevima „Književnih novina“.

On neobavesteno postavljao jedno („Zašto se reč kritike nije čula na vreme?“) i nedotupavno-duhovito drugo pitanje („Komentatori“ Književnih novina“ ne očekuju valjda da će Crvena zvezda, posle ovih književno-fudbalskih naklapanja, srušiti ovaj stadion kao nepotreban?“). Zar on nije čuo za otpore koji su se, na vest o gradnji drugog velikog stadiona, javili u mnogim organizacijama Socijalističkog saveza i zborovima birača i čiji su odjeci, na žalost, kao što se to kod nas ponekad dešava, ostali zatvoreni među zidovima prostorija u kojima su izgovoreni?

Sve to komentator „Ekspresa“ ne zna ili ne želi da zna.

A što se tiče „narodnih para“ koje su „poarčile“ „Književne novine“ — argument je potpuno u stilu upotrebljenog polemičkog metoda koji, uostalom, nije nov. Principe tog metoda izložio je još engleski humorista Džordž Mikeš u knjizi „Mudrost za druge“. Relevantan pasus glasi:

„Ako neko predloži da se založni zavodi nacionalizuju, a tebi se taj predlog ne dopada, podseti ga na to da je bio umešan u neku brakorazvodnu parnicu i da je stoga za njega bolje da čuti. Ili reci da je to samo prljav pokušaj da spase imovinu svoje sopstvene majke. Ništa ne mari ako (a) on nema majku, (b) ona nema nikakvu imovinu i (c) to uopšte i nije način da se u bilo kom slučaju spase ičija imovina“.

OVOGODIŠNJU OKTOBARSKU NAGRADU ZA KNJIŽEVNOST DOBILI SU ERIH KOŠ ZA ZBIRKU PRIPOVEDAKA „PRVO LICE JEDNINE“, MIODRAG PAVLOVIĆ, ZA KNJIGU DRAMSKIH TEKSTOVA „IGRE BEZIMENIH“, I BORISLAV RADOVIĆ, ZA PERVOG SEN DŽON PERSOVE POEME „MOREKAZI“. TIM POVODOM ZAMOLILI SMO DOBITNIKE NAGRADA DA ODGOVORE NA NEKA PITANJA U VEZI SA SVOJIM STVARALASTVOM. POZIVU SE NIJE MOGAO ODZVATI MIODRAG PAVLOVIĆ KOJI JE U INOSTRANSTVU.

s dobitnicima Oktobarske nagrade

Erih KOŠ: Nesporazumi oko satire

Zamoljen da iznese neke svoje opšte poglede na literaturu, kojom se već dugi niz godina bavi, Erih Koš je rekao:

SVAKA LJUDSKA DELATNOST u stvari je neka vrsta kritike života; a literatura je, kao specifična vrsta društvene delatnosti, jedna vrsta kritike društvene strane života ili, kraće rečeno, društvenog života. Tu svoju funkciju kritike i stalnog nezadovoljstva životom u beskonačno težnji za boljim kome se jednako približavamo, ali koje uvek ostaje nedostižno kao i apsolutna istina ka kojoj takođe težimo, literatura vrši na više načina. Ponekad, zavisno od situacije, ona nesavršenosti i mane života kritikuje suprotstavljajući im izvestan pozitivni ljudski ideal: u drugim prilikama na žalost češćim, ona kritikuje direktno, obarajući se na ružne strane života, ističući ih kao negativan primer. Prvu vrstu kritike pozitivnim primerom literatura, a i ostale umetnosti, vrši u situacijama kad tim primerom treba mobilisati snage, u revolucionarnim situacijama, najčešće, kad pred društvom stoji kvalitativni skok i kad pozitivni ljudski ideal na revolucionarnu situaciju i njene činioce treba da deluje kao motorna snaga i putokaz za budućnost. Takve periode, kad je pogled pisaca upravljen unapred, a literatura zaokupljena budućim idealom, nazivamo romantičnim; samo ponekad, kao što je, na primer, bilo u slučaju romantične škole u Nemačkoj — koju je Hajne onako žestoko ismejao u svom poznatom eseju i u situaciji koju su klasici marksizma nazivali pobahajem revolucije — literatura, u nemogućnosti da se obraća budućnosti, pošto su joj svi horizonti bili zatvoreni, tražila taj pozitivni ljudski ideal u prošlosti i u mištu. Međutim, u dužim vremenskim razdobljima koji slede posle revolucionarnih, kad se društveni život i čovek razvijaju evolutivnim putem, literatura (a to vredi i za sve umetnosti) vrši svoju kritičku funkciju direktno, neposrednom kritikom stvarnosti i mana društva, razume se sa humanističkih pozicija progressa. Taj kritički realizam karakterističan je za epohu građanskog realizma, naročito poznog. Romantična usmerenost ka pozitivnom idealu karakterisala je, na primer, našu socijalnu književnost u revolucionarnoj situaciji između dva rata, a jedna od bitnih grešaka izvitoperenih teorija takozvanog socijalističkog realizma bila je ta što je baš u poslerevolucionarno vreme, kad je trebalo prići direktno kritici društvenih i ljudskih nedostataka, u interesu njihovog što bržeg otklanjanja i prevazilaženja, jednim lašnim romantizmom, teorijom o lepom koje je naš život, o pozitivnom junaku, o beskonfliktnosti u društvu, kočena ta bitka i tupljena ostrica kritike negativnih pojava. Nije samo, kao što se to često pogrešno misli, isključivo pravo satire da tu kritiku danas vrši. U svakom iole vrednom našem savremenom književnom delu takve kritike ima, samo što je u satiri ta kritika u prvom planu i otvoreno u isti mah i cilj i sredstvo, a u ostalim rodovima literature ona je jedno ili drugo, podređena nekim manifestnijim literarnim ciljevima.

Ka čemu ste vi, u svojim delima, usmeravali svoju satiričnu ostricu? KAKO U KOM DELU. U Velikom Maku, kratkom satiričnom romanu ili noveletu, pre svega na kult ličnosti, ako smem reći, čak i pre no što je ta pojava zvanično formulisana; zatim na konformizam i masovnu hysteriju koja čini da se ljudi, slepo i nekritički povode za modom. Sneg i led pokušao je da ukaže na izvesno hlađenje naše atmosfere, na neke pojave hladnog rata koji međusobno vodimo. Egoistički zaokupljeni sami sobom i svojim interesima mi zaboravljamo na svetle primere ljudske solidarnosti pokazane u mnogo težim vremenima. Vrapci Van Pea želeli su da budu optužba protiv rasnih pogroma i hajki na ljude; na poznatom primeru besmislenog masovnog istrebljenja vrabaca u Kini pokušano je da se ukaže na svu jezovitost besmislenog pucanja iz svih topova na bića nesposobna da se brane. Satirično pripovedka Imena, na primer, govori o konformizmu ljudskih poznijih godina, kad čovek, već zamoren životnom borbom, biva spreman da zaboravlja izvesne ideale sopstvene mladosti, zaboravljajući s njima i imena sopstvenih prijatelja, itd.

Da li ste vi, kao pisac koji već ceo niz godina piše satiričnu literaturu, uočili izvesne nesporazume ili nerazumevanja koja, moguće, prate rad na toj vrsti književnosti?

KRITIČKA STRANA literature, satire naročito — tim pre što je svaka satira pretežno društvena — čest je povod mnogim nesporazumima i nerazumevanjima. A zaboravlja se, pri tom, da mi tako kritički postupamo i u svakodnevnom životu. Roditelji, učitelji u školi, društvena organizacija, štampa, svi oni, želeći da deluju vaspitno, ili iznose pozitivni primer, ukazujući, recimo, da predani rad i istrajnost mogu od nekog pojedinca stvoriti istaknutog naučnika, umetnika, astronauta itd., kao što, ukazujući na negativne slučajeve iz svakodnevnih prakse, prekovreću pojedince upozoravajući ih da će, ako tako nastave, završiti loše, poput onih čija se imena pojavljuju u kriminalnim rubrikama naših dnevnih listova. Valja, međutim, priznati — što uostalom znamo iz sopstvene prakse — da je negativniji primer obično efikasniji, jer svi mi znamo gde su granice naših sposobnosti i naših nadanja, ali nas nevolje i nesreće naročito plaše jer znamo da nemaju granica.

Sledeći nesporazum do koga dolazi proizlazi iz nasleđenih pogrešnih tumačenja o tipičnom. Pisac-kritičar društvenih i ljudskih naravi biva često izložen prigovoru da pojava koju je kritikovao nije tipična za društvo i da se njena kritika pretvara zato u nepravilnu optužbu samoga društva. Valja, međutim, upitati da li zbog velike množine pravednika treba praštati greh i jednom jedinom grešniku, i da li je moguće da osuda ma i jednog grešnika može da ugrozi društvo pravednika. Uostalom, zar sva naša javnost, svi naši sudovi, pa i sva naša štampa ne vrše takvu kritiku i ne donose takve presude, a ipak nikom ne pada na pamet da optuži listove da, iznoseći pojedine slučajeve pronevera, ubistava, razbojništava itd. time tvrde da ti slučajevi predstavljaju nešto što je tipično za naše društvo. Verujem da ima malo njih koji misle da bi takve slučajeve bilo bolje ne pominjati. Međutim, kad literatura to čini uvek ima ljudi koji su spremni da vrše preterane i neosnovane generalizacije. Dalji nesporazum u vezi sa kri-

tičkom funkcijom literature dolazi i od pogrešno shvaćenih teorija o pozitivnom junaku. Kritička analiza te teorije i opasnosti da se formulisanjem lika pozitivnog junaka, kanalisanjem jednog ideala zaustavi u stvari dalji moralno-etički razvoj ljudske ličnosti, tražili bi mnogo više vremena i prostora no što to dozvoljava jedan novinski intervju. Valjalo bi, međutim, pošto je pitanje načeto, dati bar jedan ilustrativan primer: poznatom filmskom reditelju Feliniju zameren je jednom prilikom što je u jednom od svojih filmova iz posleratnog života italijanskih „gornjih deset hiljada“ dao samo negativne ličnosti. Svojim inkvizitorima on je odgovorio jednom rečenicom koja ima izvanredno značajne teorijske vrednosti: „Dovoljno je što sam ja pozitivan“. Hteo je, u stvari, da kaže da je dovoljno što je plazna tačka i osnova sa koje se kritika vrši društveno pozitivna. U takvim delima

Vi ste — družu Radoviću — prevodilac koji je dobio visoko priznanje. Kako cenite nastojanje društva da se i kod nas počne odavati javno priznanje kreativnosti u prevodenju i šta biste konkretno mogli da kažete o Vašim iskustvima prilikom prevodenja Sen Džon Perva?

NARAVNO DA SE vrlo radujem dodeljivanju nagradi, ali smatram da se u dodeljivanju ove nagrade javlja teškoća koju prouzrokuje njen dvostruki karakter: ona je priznanje za duži rad na prevodenju i podstrek za mladog prevodioca. Teško je, naime, pronaći pravu meru pri dodeljivanju nagrade jednom renomiranom prevodiocu za proverenu vrednost njegovog rada i doprinos opštoj kulturi ili mladom prevodiocu koga nagrada podrža-

va u daljem radu. Ali nije moje da o tome govorim.

Posebno me raduje što je ovim priznanjem probuđen veći interes u našoj sredini za delo jednog takvog pesnika kao što je Pers. Zadovoljstvo koje čovek oseća, pokušavajući da kvalitete njegove poezije prenese u jedno sasvim različito jezičko područje, gotovo da bih mogao da poređim sa zadovoljstvom prilikom rada nad sopstvenim tekstovima. Bilo je potrebno da se poduhvatim jednog ovakvog posla pa da vidim koliko je moje znanje srpskog jezika bilo nedovoljno, da ne govorim o francuskom, da bi se ovakav zadatak ispunio. U tom smislu rad na „Morekazima“ zahtevao je da učinim jedan dublji prodor u naše jezičko iskustvo i baš u tome, za mene lično, teži prevashodni značaj tog poduhvata.

tribina

MRTVA TIŠINA POSLE BURE

Nastavak sa 7. strane

SUĐENJE

AVGUSTTA MESECA o.g. autori su iz novinskih vesti saznali za suđenje filmu Grad. (Kokan Rakonjac i dr Marko Babac nalazili su se u svojim vojnim jedinicama, prvi u Banjoj Luci drugi u Belom Potoku, a ja u selu Vratarnica kod Zaječara.)

Na osnovu zahteva „Sutjeska filma“, upućenog Javnom tužilaštvu Okružnog suda Sarajeva, Javni tužilac je bez provere izdao nalog za zaplenu kopije filma Grad (što je i učinjeno) i za zaplenu prihoda ubranog s javnog prikazivanja filma u dvorani Jugoslovenske kinoteke (što nije učinjeno, pošto javnog prikazivanja u dvorani Kinoteke nije ni bilo i što je Kinoteka demantovala, ali nijedan list taj demanti do danas nije hteo da publikuje!), i pokrenuo sudski postupak protiv filma Grad i njegovih autora, koji na suđenje nisu bili ni pozvani!

Posle projekovanja kopije, koja je za tu priliku specijalno skinuta s negativna da tako predstavljaju prvobitnu verziju filma koju autori ne priznaju za gotov film (dok je nova verzija

dorađenog filma za vreme suđenja ležala u sarajevskom SUP-u i tek iaknadno uzeta u razmatranje), posle saslušanja mišljenja veštaka (od kojih su većinu predstavljali ili službenici „Sutjeske“, na čelu s bivšim i sadašnjim direktorima, ili članovi Filmskog saveta „Sutjeske“, ili reditelji koji isključivo rade filmove za „Sutjesku“) i posle zahteva Javnog tužioca da se film Grad zabrani i uništi (!), donešena je presuda o zabrani filma Grad za javno prikazivanje, za koju autori filma znaju samo iz štampe, pošto do današnjeg dana presuda autorima filma nije uručena, te su autori onemogućeni da koriste pravo žalbe koje im Zakon pruža!

PROBLEM SADRŽAJA

PREMA PISANJU štampe presuda je navodno donesena zbog nerealnog predstavljanja naše stvarnosti i zbog mogućnog rđavog uticaja ovog filma na omladinu.

Znači u pitanju je sadržaj. Evo ga: Veza Kokana Rakonjca govori o nedostatku uzajamnih osećanja mladića i devojke čija se ljubav, lišena emotivnih osnova, svela samo na telesni dodir.

Srce dr Marka Babca slika neizbežnost međuljudske solidarnosti u slučaju koincidencije dve nesreće, neizbežnost uprkos cinizmu, blaziranosti ili infantilizmu ljudi okovanih sobnim zidovima.

RAZGOVOR

je, dakle, umetnik sam, odnosno njegovo humanističko „vjeruju“, pozitivni junak.

Da li ste se, tokom svog književnog rada na satiri, suočavali s izvesnim teškoćama druge vrste?

ZANIMLJIVO JE da su i naši pozitivni zakoni i naša društvena praksa u toj oblasti daleko svesniji zadatka književnosti no mnogi poslenici koji deju, posredno ili neposredno, u oblasti naše književnosti. Ni naši zakoni, ni odgovarajuće pravne institucije, ni društveno - politički činioci nisu ti koji se (osim u retkim drastičnim i vrlo opravdanim slučajevima) suprotstavljaju kritičkoj ulozi književnosti. Međutim, često joj se opiru upravo oni direktni nosioci izvesnih negativnih pojava koje je, kao pojavu, društvo učilo, ali čije nosioce još nije individualisalo. Takvi, obično, osetivši se pogodeni i ugroženi, pozivaju na uzbunu i, poturajući svoje lične slabosti celom društvu, dižu hajku protiv pisaca zbog njihovih tobožnjih antidruštvenih tendencija. Ili su to, još mnogo češće, pojedini birokratizovani, u osnovi često i demoralisani poslenici u oblasti književnosti (urednici, kritičari, izdavači i naše kollege pisci) koji, nemajući više dovoljno strastan odnos prema stvarnosti i našem društvu, više voleći svoj lični mir i bezbednost no interese društva, izigravajući veće katolike i od pape, kao nepozvani tužioći ili cenzori s crvenom olovkom i makazama stoje nad našim tekstovima, smatrajući da je bolje da istinu i društvenu korist podnesu na žrtvu, no da ma i najmanje rizikuju svoj mir i svoje položaje.

Borislav RADOVIĆ: Veliko priznanje

Vi ste — družu Radoviću — prevodilac koji je dobio visoko priznanje. Kako cenite nastojanje društva da se i kod nas počne odavati javno priznanje kreativnosti u prevodenju i šta biste konkretno mogli da kažete o Vašim iskustvima prilikom prevodenja Sen Džon Perva?

NARAVNO DA SE vrlo radujem dodeljivanju nagradi, ali smatram da se u dodeljivanju ove nagrade javlja teškoća koju prouzrokuje njen dvostruki karakter: ona je priznanje za duži rad na prevodenju i podstrek za mladog prevodioca. Teško je, naime, pronaći pravu meru pri dodeljivanju nagrade jednom renomiranom prevodiocu za proverenu vrednost njegovog rada i doprinos opštoj kulturi ili mladom prevodiocu koga nagrada podrža-

va u daljem radu. Ali nije moje da o tome govorim.

Posebno me raduje što je ovim priznanjem probuđen veći interes u našoj sredini za delo jednog takvog pesnika kao što je Pers. Zadovoljstvo koje čovek oseća, pokušavajući da kvalitete njegove poezije prenese u jedno sasvim različito jezičko područje, gotovo da bih mogao da poređim sa zadovoljstvom prilikom rada nad sopstvenim tekstovima. Bilo je potrebno da se poduhvatim jednog ovakvog posla pa da vidim koliko je moje znanje srpskog jezika bilo nedovoljno, da ne govorim o francuskom, da bi se ovakav zadatak ispunio. U tom smislu rad na „Morekazima“ zahtevao je da učinim jedan dublji prodor u naše jezičko iskustvo i baš u tome, za mene lično, teži prevashodni značaj tog poduhvata.

PITANJE NA KRAJU

TRI PRICE filma Grad tretiraju tri izdvojena slučaja iz života jednog dela gradske omladine.

Da li javnost — koja je kroz mnogobrojne primere iz života, kroz strana pisanja naše štampe, kroz društvene i kriminalne rubrike, kroz društvene javne ankete i kroz podatke iz društvenih, sudskih i političkih arhiva koji pokazuju frapantnu sličnost sa temama načetim i u filmu Grad, već došla u situaciju da se upozna sa pomamjanjem ideala jednog dela naše omladine — treba i ima pravo da se upozna i sa ostvarenjem reditelja koje predstavlja pokušaj filmske interpretacije izvesnih vidova tog istog stanja, o kome je naša javnost drugim putevima već informisana?

16. X 1963.

Beograd

Čingrićina 11/VI b

Zivojin PAVLOVIĆ autor treće priče filma Grad

KNJIŽEVNE NOVINE

Direktor i odgovorni urednik: Tanasije Mladenović. Urednik: Predrag Palavestra. Tehničko-umetnička oprema: Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Miloš L. Bandić, Božidar Božović, Dragoljub S. Ignjatović, Dragan Kolundžija, Velimir Lukić, Slavko Mihalčić, Bogdan A. Popović (sekretar redakcije), Predrag Protić, Dušan Puvčić, Izet Sarajlić, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović, Stip i Kosta Timotajević.

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30 Godišnja pretp. plata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko.
List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Književne novine“ Beograd, Francuska 7. Redakcija Francuska 7. Tel. 626-020. Tekući račun 101-112-1-208.
Štampa „GLAS“, Beograd, Vlatkovićevo a.

